

LAW PROFESSIONALS' ECONOMICS TRAINING

Ημερίδα Έναρξης Προγράμματος

Χαιρετισμοί και Ομιλίες

11 Μαρτίου 2024

Ελλάδα 2.0
ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ
ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGeneration EU Φορέας Υλοποίησης

Πρόλογος

Το έργο LAW Professionals' Economics Training (LAPET) είναι ένα διετές ερευνητικό πρόγραμμα με θέμα, την αναβάθμιση των οικονομικών γνώσεων σε επαγγελματίες παροχής νομικών υπηρεσιών (δικηγόροι, νομικοί σύμβουλοι, δικαστές, εισαγγελείς, συμβολαιογράφοι, βοηθοί δικηγορικών γραφείων, κ.λπ.).

Το έργο υλοποιείται από το Πανεπιστήμιο Πειραιώς, με τη συνεργασία του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς και της εταιρείας συμβούλων Trojan Economics (Κύπρος). Χρηματοδοτείται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ), στο πλαίσιο της Δράσης «Ενίσχυση Βασικής και Εφαρμοσμένης Έρευνας» του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

Στην ημερίδα απηύθυναν χαιρετισμό ο πρόεδρος του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητής Μιχαήλ Σφακιανάκης, ο Πρόεδρος του Τμήματος Τουριστικών Σπουδών Καθηγητής Άγγελος Κότιος, ο Πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης Καθηγητής Ιωάννης Πολλάλης, ο Διευθυντής και η υποδιευθύντρια του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δίκαιο και Οικονομία» Καθηγητές Παντελής Παντελίδης και Αριστέα Σινανιώτη αντίστοιχα. Συμμετείχαν με ομιλίες τους, ο Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς Ηλίας Κλάππας, ο Διευθύνων Σύμβουλος της Trojan Economics Παναγιώτης Αγησιλάου, η Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Ανταγωνισμού Χαρά Νικολοπούλου, ο Διευθύνων Σύμβουλος της Νομικής Βιβλιοθήκης Αντώνιος Καρατζάς, ο Ομότιμος Καθηγητής Παν. Πειραιώς και μέλος της ερευνητικής ομάδας του Έργου, Ιωσήφ Χασσίδ, η Ομότιμη Καθηγήτρια Παν. Πειραιώς Βικτωρία Πέκκα-Οικονόμου, και τέλος, ο Αναπληρωτής Καθηγητής Παν. Πειραιώς και Επιστημονικός Υπεύθυνος του Έργου Μιχάλης Πολέμης.

Κατά τη διάρκεια της ημερίδας, παρουσιάστηκε σειρά παρεμβάσεων από ακαδημαϊκούς ερευνητές, εκπροσώπους κρατικών φορέων και συλλογικών φορέων του κλάδου. Αναλύθηκε το συγκεκριμένο πρόγραμμα και οι επιμέρους δράσεις του και τονίστηκε η ανάγκη σύνδεσης των δύο γνωστικών αντικειμένων (Δίκαιο και Οικονομία).

Μιχαήλ Πολέμης

Αναπληρωτής Καθηγητής

Επιστημονικός Υπεύθυνος LAPET

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Χαιρετισμοί
  - 1.1. Καθηγητής Μιχαήλ Σφακιανάκης, Πρύτανης Πανεπιστημίου Πειραιώς.....9
  - 1.2. Καθηγητής Άγγελος Κότιος, πρώην Πρύτανης Πανεπιστημίου Πειραιώς, Πρόεδρος Τμήματος Τουριστικών Σπουδών.....11
  - 1.3. Καθηγητής Ιωάννης Πολλάλης, Πρόεδρος Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Πειραιώς.....13
  - 1.4. Καθηγητής Παντελής Παντελίδης, Δ/ντης ΔΠΜΣ «Δίκαιο και Οικονομία» Πανεπιστημίου Πειραιώς.....15
  - 1.5. Καθηγήτρια Αριστέα Σινανιώτη, Υποδιευθύντρια ΔΠΜΣ «Δίκαιο και Οικονομία» Πανεπιστημίου Πειραιώς.....17

2. Ομιλίες

ΕΝΟΤΗΤΑ Α: Η ΑΜΦΙΔΡΟΜΗ ΣΧΕΣΗ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

- 2.1. Η ιδέα δημιουργίας του μεταπτυχιακού προγράμματος «Δίκαιο και Οικονομία», Ομότιμη Καθηγήτρια Βικτωρία-Πέκκα Οικονόμου, πρώην Δ/ντρια ΔΠΜΣ «Δίκαιο και Οικονομία».....23
- 2.2. Ο ρόλος των οικονομικών στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, Χαρά Νικολοπούλου, Δικηγόρος LL.M, MSc (Economics) Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Ανταγωνισμού.....49
- 2.3. Ανάγκη διασύνδεσης της οικονομικής με τη νομική επιστήμη, Ηλίας Κλάππας, Δικηγόρος, Πρόεδρος Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς.....56
- 2.4. Η ανάγκη υλοποίησης του LAPET, η δομή του και τα αναμενόμενα οφέλη, Ααπληρωτής Καθηγητής Μιχαήλ Πολέμης, Δ/ντης Εργαστηρίου ΕΤΟΣ & Επιστημονικός Υπεύθυνος LAPET.....65

3. Ομιλίες

ΕΝΟΤΗΤΑ Β: ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ LAPET

- 3.1. Η έρευνα για ανίχνευση κενών γνώσης και δεξιοτήτων, Ομ. Καθηγητής Ιωσήφ Χασσίδ, Μέλος Ερευνητικής Ομάδας Έργου.....83
- 3.2. Εκπαιδευτικές ανάγκες των αποφοίτων νομικών σχολών σε θέματα οικονομικών, Αντώνιος Καρατζάς, Δ/νων Σύμβουλος Νομικής Βιβλιοθήκης.....99
- 3.3. Σύγχρονα οικονομικά εργαλεία σε υποθέσεις πολιτικής ανταγωνισμού, Δρ. Παναγιώτης Αγησιλάου, Ιδρυτής & Διευθυντής της εταιρείας Trojan Economics (Λευκωσία-Κύπρος).....105
- 3.4. Σύνοψη Ημερίδας και Ενέργειας για το Μέλλον, Αν. Καθηγητής Μιχαήλ Πολέμης, Δ/ντης Εργαστηρίου ΕΤΟΣ & Επιστημονικός Υπεύθυνος LAPET.....114

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Μιχαήλ Σφακιανάκης
Πρύτανης και Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Κυρίες και κύριοι,

Το δίκαιο και η οικονομία είναι δύο καθοριστικοί παράγοντες που ρυθμίζουν τις σχέσεις των ανθρώπων και τον τρόπο που αυτές αλληλεπιδρούν στην κοινωνία. Κοινός τόπος των δύο επιστημών είναι ο άνθρωπος και η δράση του, η μεν νομική επιστήμη κατευθύνει τη δράση η δε οικονομική επιστήμη μελετά και προβλέπει αυτή. Οι γέφυρες μεταξύ των δύο επιστημών και η ένταση με την οποία αυτές αλληλεπιδρούν στον πραγματικό κόσμο καταδεικνύουν μια αμφίδρομη σχέση με ισχυρή σύνδεση. Η κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα και οι συσχετισμοί ή οι μεταβολές στις οικονομικές σχέσεις γεννούν την ανάγκη δημιουργίας κανόνων δικαίου, οι οποίοι θα ρυθμίσουν κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα. Με άλλα λόγια, το δίκαιο αποτελεί κυρίαρχο τρόπο άσκησης οικονομικής πολιτικής, αφού η νομοθέτηση κανόνων δικαίου επηρεάζει την οικονομία και κατ' επέκταση τη συγκεκριμένη κοινωνία.

Η προσωπική μου επαγγελματική διαδρομή και εμπειρία κατά την άσκηση των καθηκόντων μου ως μέλος της ολομέλειας της Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων, η οποία μεριμνά για την τήρηση των κανόνων ανταγωνισμού, ρυθμίζει, εποπτεύει και ελέγχει την πλήρως απελευθερωμένη αγορά αρμοδιότητάς της, κατέδειξε ότι η επιστήμη του δικαίου συνδυαστική με την οικονομική επιστήμη παίζουν καταλυτικό ρόλο στην υγιή ανάπτυξη των επιχειρήσεων και εν γένει της οικονομίας. Παρόμοια εμπειρία αποκόμισα και ως μέλος της Ενιαίας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων.

9

Δίκαιο και οικονομία αποτελούν στενά συνδεδεμένες έννοιες και πρόκειται σαφώς για επιστήμες με αλληλοβοηθητικό ρόλο και διευρυμένο πεδίο εφαρμογής σε Δημόσιους και Διεθνείς οργανισμούς, Επιχειρήσεις Τράπεζες, Επενδυτικούς οργανισμούς, Ανεξάρτητες Αρχές και στον ευρύτερο ιδιωτικό Τομέα.

Το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Δίκαιο και Οικονομία» του Πανεπιστημίου της παρέχει εξειδικευμένη γνώση, σε ένα ευρύ φάσμα επιστημόνων, νομικών, οικονομολόγων, στελεχών οργανισμών, προκειμένου να ανταποκριθούν επάξια στο ταχέως μεταβαλλόμενο νομικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά επιτυχημένο πρόγραμμα που δημιουργεί ένα ισχυρό και διατηρήσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της αποφοίτους του.

10

Σας ευχαριστώ!

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 23'' έως 3:42'',

<https://youtu.be/DPN5HYuOF9k>

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Άγγελος Κότιος

Πρόεδρος του Τμήματος Τουριστικών Σπουδών, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Αγαπητέ κύριε Πρύτανη, αγαπητέ κύριε πρόεδρε του δικηγορικού συλλόγου του Πειραιά, αγαπητέ κύριε πρόεδρε του τμήματος Οικονομικής επιστήμης, αγαπητοί συνάδερφοι και προσκεκλημένοι.

Θα ήθελα πριν ξεκινήσω να συγχαρώ τους διοργανωτές για την επιλογή αυτής της θεματικής, να τους συγχαρώ διότι είναι λήπτες ενός ιδιαίτερα ανταγωνιστικού επιστημονικού προγράμματος σε πεδίο αιχμής και να τους ευχαριστήσω για την πρόσκληση να απευθύνω χαιρετισμό προφανώς που δεν οφείλεται στις δύο ιδιότητες που αναφέρθηκαν.

Είμαι από αυτούς που είναι οπαδός της διεπιστημονικότητας και οπαδός της σύζευξης των οικονομικών με τα νομικά. Προσωπικά σπουδάζοντας στη Θεσσαλονίκη στο τμήμα των νομικών και οικονομικών επιστημών είχα το δικαίωμα να επιλέξω οικονομικά μαθήματα, διάλεξα 15 και συνέχισα τις σπουδές μου στη νομική παρόλο που δεν τις τελείωσα. Ειλικρινά πιστεύω ότι βοήθησαν πάρα πολύ στην πορεία μου την ακαδημαϊκή και την επαγγελματική. Δεν υπάρχει κανένα πεδίο που να μην ξεκινάει από τους θεσμούς. Ότι μάθημα περνούσαμε έπρεπε να αναπτύξουμε κάθε κανονισμό Ευρωπαϊκής πολιτικής. Δεν μπορούσαμε να κάνουμε Ευρωπαϊκή πολιτική αν δεν ξέραμε τι λέει η συνθήκη, η οικονομική συνοχή που ασκεί πολύ μεγάλο μέρος της επιστήμης μας και όλα αυτά. Δεν μπορούμε να ασκήσουμε οικονομική πολιτική να αναλύσουμε τον πραγματικό κόσμο ως οικονομολόγοι αν δεν γνωρίζουμε και το θεσμικό πλαίσιο που λαμβάνει χώρα η οικονομική δραστηριότητα, παράγωγους νόμους, διατάξεις, ρυθμίσεις, ένα πλέγμα ρυθμίσεων το οποίο διέπετε από το τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται στο κανονιστικό πλαίσιο.

11

Από κει και πέρα στην έρευνα έχει εξελιχθεί πάρα πολύ το κράτος θεσμικών οικονομικών που είναι ένα πεδίο που παντρεύει τα οικονομικά με τα νομικά. Δυστυχώς πάνω στην σύγχρονη εκπαίδευση και την οικονομική και τη νομική στη χώρα μας, η σύζευξη αυτή θα έχει διαταραχτεί δεν είναι όπως παλιά. Είδα πριν έρθω εδώ όλα τα προγράμματα οικονομικής επιστήμης της Ελλάδος, οφείλω να σας πω ότι 4 εξ αυτών δεν είχαν ούτε ένα νομικό μάθημα (πχ εμπορικού, εταιρικού δικαίου) Πως θα βγει ένας manager αν δεν ξέρει τα οικονομικά των επιχειρήσεων; Πως θα γίνει ένας καλός οικονομολόγος που θα διδάσκει δημόσια οικονομικά και δεν θα ξέρει φορολογικό δίκαιο, τί λέει η Ευρώπη που βάζει τους δημοσιονομικούς περιορισμούς. πώς θα εφαρμόσει την δημοσιονομική πολιτική αν δεν ξέρει τις συνθήκες, τα πρωτόκολλα της Ευρωπαϊκής επιτροπής και όλα αυτά. Δεν μπορούμε να είμαστε καλοί επιστήμονες ούτε ιδανικοί άνθρωποι, το ίδιο ισχύει και για τις νομικές σχολές. Με θλίψη μου λέω ότι η νομική της Θεσσαλονίκης είναι ακόμα χειρότερα αφού δεν έχει κανένα οικονομικό μάθημα, δηλαδή έχουν αποκλίνει και ήρθαμε εμείς πρώτοι διδάξαντες στο Πανεπιστήμιο που δημιουργήσαμε το μεταπτυχιακό οικονομία και δίκαιο, βρήκαμε αγαπητούς τμηματικούς μμητές, τη νομική του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας που αναπτύξανε όμοια προγράμματα και εύχομαι να αξιοποιηθούν.

Κλείνοντας λέγω ότι επειδή σπούδασα στη Γερμανία είδα 15 τμήματα Ελβετία, Γερμανία, Αυστρία σε προπτυχιακό επίπεδο τμήμα δίκαιο και οικονομία και πτυχίο νομο-οικονομολόγους. Άρα οι άλλες χώρες έχουν αντιληφθεί το κενό αυτό και επανήλθαν δημιουργώντας όχι μεταπτυχιακά προγράμματα αλλά και προπτυχιακά προγράμματα. Άρα θα πρέπει όλοι μας να φύγουμε από αυτά τα στενά όρια κάθε τμήματος που στεγανοποιούμε και να τα παντρεύουμε και με άλλες επιστήμες όπως τα νομικά και τα οικονομικά που είναι οι όψεις του ίδιου νομίσματος. Έχουμε κάνει μεγάλο αγώνα και συγχαρητήρια για την πρωτοβουλία σας γιατί αυτές οι εκδηλώσεις, αυτά τα ερευνητικά προγράμματα μειώνουν ακριβώς αυτά τα κενά που καλούμαστε όλοι μαζί να συνεργαστούμε για να τα καλύψουμε.

Σας ευχαριστώ.

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 4:10'' έως 8:53'',

<https://youtu.be/DPN5HYuOFgk>

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Ιωάννης Πολλάλης

Πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Ο κόσμος μας αλλάζει με ραγδαίους ρυθμούς, ανατρέποντας τη, μέχρι πρόσφατα, κανονικότητα και μεταβάλλοντας γρήγορα τις έως τώρα παγιωμένες αντιλήψεις. Σε ένα τόσο ρευστό περιβάλλον, η συνεχής ενημέρωση αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για την επιτυχή αντιμετώπιση επαγγελματικών προκλήσεων και εμποδίων. Ειδικά στη νομική, την επιστήμη που διασυνδέεται με ολόκληρη την κοινωνία, η κατάρτιση και η προσαρμογή θεωρείται κυριολεκτικά μονόδρομος για τη προσαρμογή στις αλλαγές του κοινωνικού & οικονομικού περιβάλλοντος.

Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα της ταχύτητας της μεταβλητότητας και παράλληλα της ανάγκης για διαρκή επιμόρφωση εντοπίζεται στην οικονομία. Η κρίση χρέους, σε συνδυασμό με τις άλλες τρεις που ακολούθησαν (κοροναϊού, ενέργειας, πόλεμου στην Ουκρανία) ανέδειξαν πλήθος οικονομικών όρων και ερωτημάτων για τη λειτουργία της οικονομίας και της επιχειρηματικότητας αλλά και τις επιπτώσεις τους στην καθημερινότητα μέσα σε λίγα μόνο χρόνια. Νέα οικονομικά μεγέθη και έννοιες μονοπώλησαν το ενδιαφέρον, ενώ επανεμφανίστηκαν προβλήματα που οι περισσότεροι νόμιζαν ότι δεν θα απασχολούσαν πλέον τα οικονομικά επιτελεία.

Οι νομικοί, στο πλαίσιο εκπροσώπησης των εντολέων τους και βέλτιστης προάσπισης των συμφερόντων τους, καλούνται να εκπληρώσουν δύο καθήκοντα: Αφενός να εξοικειωθούν με τους νέους όρους, τα οικονομικά μεγέθη και τις μεταβολές τους και αφετέρου να είναι σε θέση να διαμορφώνουν τα κατάλληλα, για τους εντολείς τους, επιχειρήματα, λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική συγκυρία.

13

Το project «LAPET» αποσκοπεί ακριβώς στην κάλυψη αυτής της ανάγκης, προσφέροντας δηλαδή νέα γνώση σε οικονομικά θέματα υψηλού ενδιαφέροντος. Οι διαλέξεις και τα σεμινάρια θα εστιάσουν σε καίρια ζητήματα που απασχολούν τους νομικούς, διευρύνοντας τον τρόπο πρόσληψης και επεξεργασίας των οικονομικών δεδομένων. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζεται σε μεγάλο βαθμό η πληρέστερη ανταπόκριση των νομικών στις νέες επιταγές και προκλήσεις που αναδύονται συνεχώς.

Σας ευχαριστώ!

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 9:20'' έως 13',

<https://youtu.be/DPN5HYuOF9k>

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Παντελής Παντελίδης

Διευθυντής του ΔΠΜΣ «Δίκαιο και Οικονομία», Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Κύριε πρύτανη, Κύριε προπρύτανη, Κύριε Πρόεδρε, κύριοι καθηγητές, κυρίες και κύριοι, αγαπητοί φοιτητές.

Το μεταπτυχιακό πρόγραμμα δίκαιο και οικονομία ξεκίνησε την λειτουργία πριν 8 χρόνια στα πλαίσια της σχολής Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Η πρωτοτυπία του έγκειται στο γεγονός ότι συνδυάζει σπουδές από τα γνωστικό αντικείμενο της Νομικής Επιστήμης με τα γνωστικά αντικείμενα της Διοίκησης Επιχειρήσεων και των Οικονομικών.

Στόχος του μεταπτυχιακού προγράμματος είναι η δημιουργία μιας νέας γενιάς διακεκριμένων επιστημόνων, τόσο στον χώρο της Νομικής και Οικονομικής Επιστήμης, όσο και στο χώρο των σύγχρονων επιχειρήσεων και οργανισμών. Η συνέργεια των συνδυαστικών γνώσεων και της κριτικής ικανότητας πάνω σε κρίσιμα διεπιστημονικά θέματα δημιουργούν προστιθέμενη αξία, επαυξάνοντας το γνωσιακό κεφάλαιο σε κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο.

Το μεταπτυχιακό πρόγραμμα στο δίκαιο και Οικονομία είναι ένα από τα καλύτερα μεταπτυχιακά προγράμματα του Πανεπιστημίου Πειραιώς και παρουσιάζει μεγάλη δυναμική ανάπτυξης. Αυτό αποδεικνύεται από την θετική ανταπόκριση και τις επιδόσεις των φοιτητών του προγράμματος, την επιτυχημένη επαγγελματική καριέρα των αποφοίτων και τον μεγάλο αριθμό αιτήσεων υποψηφίων για εισαγωγή στο πρόγραμμα.

15

Το πρόγραμμα LAPET (LAW Professionals' Economics Training) έχει τους εξής επιμέρους στόχους:

- **Ενίσχυση ευκαιριών κατάρτισης και απασχολησιμότητας πτυχιούχων νομικών σχολών και επαγγελματιών παροχής νομικών υπηρεσιών** (δικηγόροι, νομικοί, δικαστικοί λειτουργοί, συμβολαιογράφοι, κ.ο.κ).
- **Ενίσχυση επαγγελματικού προφίλ των αποφοίτων νομικών σχολών** και της θέσης τους στην αγορά εργασίας.
- **Βελτίωση ποιότητας εκπαιδευτικών υπηρεσιών**, μέσω της υιοθέτησης σύγχρονων οικονομικών εργαλείων.
- **Καλλιέργεια διεπιστημονικής κουλτούρας μεταξύ νομικής και οικονομικής επιστήμης.**

16

Το πρόγραμμα Lapet έρχεται να συμπληρώσει και να συνεργαστεί με το ΠΜΣ Δίκαιο και Οικονομία καθόσον υπάρχουν κοινοί στόχοι και μπορούν να υπάρχουν συνέργειες και κοινές δράσεις.

Εύχομαι καλή επιτυχία στο νέο πρόγραμμα και επίσης εύχομαι να έχουμε σήμερα μια επιτυχημένη και παραγωγική ημερίδα.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας!

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 13:30'' έως 15:33'',

<https://youtu.be/DPN5HYuOF9k>

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αριστέα Σινανιώτη

Υποδιευθύντρια του ΔΠΜΣ «Δίκαιο και Οικονομία», Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Κύριε Πρύτανη, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι,

Καταρχάς θα ήθελα να συγχαρώ τον κ. Πολέμη για την διοργάνωση της ημερίδας.

Όπως ήδη ανέφεραν οι προλαλήσαντες, στο Πανεπιστήμιό μας έχει ιδρυθεί και λειτουργεί με ιδιαίτερη επιτυχία το ΔΠΜΣ Δίκαιο και Οικονομία, του οποίου έχω την τιμή να είμαι υποδιευθύντρια.

Το μεταπτυχιακό αυτό χαίρει τεράστιας αποδοχής από πλείστα επιστημονικά πεδία και ιδίως αποφοίτων νομικών σχολών, οι οποίοι το έχουν αγκαλιάσει ήδη από το πρώτο έτος λειτουργίας του.

Το μεταπτυχιακό αυτό ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, όπου το Δ & Ο συμπορεύονται και αλληλοσυμπληρώνονται.

Ιδιαίτερη αναφορά, θα ήθελα να κάνω ως εμπορικόλογος, στη σχέση Οικονομικής Επιστήμης & Εμπορικού Δικαίου. Αν και η συνθετική θεώρηση των δύο επιστημών δεν είναι εύκολη, είναι σαφές ότι αμφότερες αποτελούν κοινωνικές επιστήμες και στοχεύουν στην αξιολόγηση ανθρώπινων συμπεριφορών και στη διατύπωση σχετικών.

Το δίκαιο είναι για την οικονομική επιστήμη ένα δεδομένο, αλλά παράλληλα και μοχλός για την υλοποίηση της οικονομικής πολιτικής. Συγχρόνως, όμως, η δυναμική του οικονομικού φαινομένου δεν πρέπει να αγνοείται από το δίκαιο. Κανόνες δικαίου που αγνοούν τη δυναμική αυτή κινδυνεύουν να περιπέσουν σε αχρησία ή να στρεβλώσουν τις συναλλαγές.

17

Κρατούσα σήμερα άποψη είναι ότι δίκαιο και οικονομία βρίσκονται σε σχέση αμφίδρομη και διαλεκτική, που καθιστά δυνατή την συνεργασία.

Η συνεργασία οικονομικής και νομικής επιστήμης διαρθρώνεται στους εξής πυλώνες¹:

Πρώτον, η νομική επιστήμη μπορεί να αποτελέσει ένα είδος «κοινωνικής τεχνολογίας», για τη διαμόρφωση των μέσων που είναι κατάλληλα για την εκπλήρωση επιθυμητών σκοπών.

Δεύτερον, η οικονομική επιστήμη προσφέρει τη γνώση της οικονομικής πραγματικότητας, που δύναται να αξιοποιηθεί για την κριτική ανάλυση των σκοπών και αξιών του δικαίου.

Και **τρίτον**, το επίπεδο διασύνδεσης μπορεί να έχει δεοντολογικό χαρακτήρα.

Εδώ πρόκειται κυρίως για την **οικονομική** ανάλυση του δικαίου, τη μέθοδο δηλαδή που αφορά στην εξήγηση και στην αξιολόγηση των κανόνων δικαίου, πχ του δικαίου του ανταγωνισμού, των ομίλων εταιριών, αλλά και του ποινικού ή οικογενειακού δικαίου και μπορεί να ορισθεί ως ανάλυση των νομικών αποφάσεων με παράμετρο το κόστος και το όφελος (cost benefit analysis) αλλά και υποδείξεις για την επωφελέστερη εφαρμογή τους.

Πρόκειται για έλεγχο αρχών και κανόνων του δικαίου με οικονομικές παραμέτρους ορθολογισμού και αποτελεσματικότητας και για υποβολή σε δοκιμασία παραδοσιακών νομικών παραδοχών σε σχέση με τη λύση συγκεκριμένων ζητημάτων.

Πάντως η συνεργασία των δύο επιστημών θα είναι δυνατή και χρήσιμη, αν υπάρχει κάποιο ελάχιστο κοινό αξιολογικό υπόβαθρο, όπως π.χ. αποδοχή της ισότητας, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. Σε αντίθετη περίπτωση θα προκύπτουν σχέσεις έντασης, κάποτε δύσκολα αντιμετωπίσιμες. Όπως χαρακτηριστικά έχει τονιστεί, «ασφυκτικό νομοθετικό πλαίσιο έχει ως αποτέλεσμα τον μααρασμό [της οικονομίας], πολύ φιλελεύθερο μπορεί να οδηγήσει σε ασυδοσία και καταχρηστικές πρακτικές. Προκρούστεια νομοθεσία είναι καταδικασμένη σε αποτυχία»².

Ο σύγχρονος νομοθέτης, σταθμίζοντας τις σχετικές συνθήκες, θα πρέπει να αναλάβει ένα ρίσκο εκτροπών και να μην καταφύγει στην εύκολη λύση των απαγορεύσεων, όταν το αναμενόμενο όφελος είναι σημαντικό. Επομένως το πότε χρειάζεται νομοθετική επέμβαση και τι περιεχόμενο θα έχει, είναι εξαιρετικά λεπτή υπόθεση, η οποία προϋποθέτει προηγουμένως εμπεριστατωμένη οικονομική ανάλυση.

¹. Βλ. *Περάκη Ευ.*, Γενικό Μέρος του Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2018, σελ. 40 επ.

². Βλ. *Ρόκα Ν.*, Εμπορικό Δίκαιο και Οικονομία, ΔΕΕ 2006, 341 επ.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι στη σημερινή εποχή επιβάλλεται η συνεργασία του νομοθέτη με οικονομολόγους σε νομοθετήματα οικονομικού περιεχομένου. Οι οικονομολόγοι πρέπει να έχουν αποφασιστικό λόγο σχετικά με το αν θα πρέπει να ρυθμιστεί ένα οικονομικό φαινόμενο, με τι είδους κανόνες θα ρυθμιστεί, τι περιεχόμενο θα πρέπει να περιλαμβάνει ο κανόνας δικαίου και ποια περιστατικά θα παραμείνουν εκτός θετικής ρύθμισης. Η διεθνής κοινότητα συνειδητοποιεί την ιδιαίτερη σημασία που έχει η αναβάθμιση της ποιότητας του νομοθετικού έργου και προωθεί μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση αυτή. Κεντρικός παράγοντας που πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν, σύμφωνα με τις προωθούμενες μεταρρυθμίσεις, είναι, μεταξύ άλλων, η προηγούμενη μελέτη των οικονομικών επιπτώσεων κάθε νομοθετικής πρωτοβουλίας.

19

Τέλος, ως προς τη δικαστική εξουσία, πρέπει να επισημανθεί ότι, από πλευράς εφαρμογής του δικαίου, είναι αναγκαίο να διατηρηθεί η εξειδίκευση και επιμόρφωση των δικαστών που επιφορτίζονται με υποθέσεις εμπορικού δικαίου, ώστε οι δικαστικές αποφάσεις που εκδίδονται να μην οχυρώνονται πίσω από ξεπερασμένες ερμηνευτικές μεθόδους, αλλά να λαμβάνουν υπόψιν την ουσία των πραγμάτων και την οικονομική τους διάσταση.

Εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες της ημερίδας και ένα γόνιμο επιστημονικό διάλογο.

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 16' έως 22:22'',

<https://youtu.be/DPN5HYuOFgk>

ΟΜΙΛΙΕΣ

ΟΜΙΛΙΑ

Βικτωρία Πέκκα-Οικονόμου

Ομότιμη Καθηγήτρια Παν. Πειραιώς, πρώην Διευθύντρια του ΔΠΜΣ «Δίκαιο και Οικονομία»

**«LAW Professionals' Economics Training
Δραστηριότητες, Προκλήσεις και
Προοπτικές»**

**Η ιδέα δημιουργίας του
μεταπτυχιακού προγράμματος
«Δίκαιο και Οικονομία»**

Βικτωρία Οικονόμου
Ομ. Καθηγήτρια Παν. Πειραιώς

Ελλάδα 2.0 **Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU**

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης ΕΛΙΔΕΚ).

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
MASTER IN LAW & ECONOMICS**

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

Η Φιλοσοφία του Προγράμματος

Λίγα Λόγια για το ΔΠΜΣ «ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

**Τα Τμήματα Οικονομικής Επιστήμης (Ο.Ε.),
Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων (Ο.Δ.Ε.) και
Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (Δ.Ε.Σ.)
της Σχολής**

**Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών του
Πανεπιστημίου Πειραιώς**

**ανακοινώνουν για το ακαδημαϊκό έτος 2024-25
την έναρξη του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών:**

«Δίκαιο και Οικονομία – Master in Law and Economics»

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

4

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

**Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο
οικονομικό σύστημα,
επιστήμονες, νομικοί και στελέχη επιχειρήσεων και οργανισμών
επιδιώκουν να αποκτήσουν
διατηρήσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα
προκειμένου να ανταποκριθούν επάξια,
στο ταχέως μεταβαλλόμενο
νομικό, οικονομικό, τεχνολογικό και κοινωνικό περιβάλλον.**

5

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

*Στα πλαίσια αυτά,
το καινοτόμο στην Ελλάδα,
Διεπιστημονικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών,*

**«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ –
MASTER IN LAW AND ECONOMICS»**,

*ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης
κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας,*

*όπου το **Δίκαιο και η Οικονομία**
συμπορεύονται και αλληλοσυμπληρώνονται*

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

6

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

1. Εισαγωγή στα Οικονομικά/ Εισαγωγή στη Μικροοικονομική
2. Εισαγωγή στα Οικονομικά/ Εισαγωγή στη Μακροοικονομική
3. Εισαγωγή στην Λογιστική
4. Εισαγωγή στα Οικονομικά και στη Διοίκηση Επιχειρήσεων

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΚΟΡΜΟΥ

Α' ΕΞΑΜΗΝΟ

1. Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου
2. Το οικονομικό σύστημα - Οικονομικά και Δίκαιο της Ρυθμιστικής Πολιτικής του Κράτους
3. Πολιτική και Δίκαιο του Ανταγωνισμού
4. Οικονομική και Δίκαιο των Επιχειρήσεων

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΚΟΡΜΟΥ

Β' ΕΞΑΜΗΝΟ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Δημοσιονομική Πολιτική και Δημοσιονομικό – Φορολογικό Δίκαιο 2. Οικονομική και Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας 3. Διεθνοποίηση των Επιχειρήσεων και Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο 4. Τραπεζική Πολιτική και Τραπεζικό Δίκαιο
Γ' ΕΞΑΜΗΝΟ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Μαθήματα επιλογής (2) 2. Εκπόνηση μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας ή εναλλακτικά τέσσερα επιπλέον μαθήματα επιλογής

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

- 1. Δίκαιο και Πολιτική των Εξαγορών και Συγχωνεύσεων**
- 2. Σύγχρονα Θέματα Εμπορικού και Ασφαλιστικού Δικαίου**
- 3. Οικονομικά της Εργασίας και Σύγχρονα Θέματα Εργατικού Δικαίου**
- 4. Πραγματικές Μελέτες Περιπτώσεων Ανταγωνισμού σε Δικτυακές Αγορές**
- 5. Οικονομική Θεωρία και Δίκαιο Συμβάσεων**

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

- 6. Διεθνής Επιχειρηματικότητα και Τεχνικές Διαπραγματεύσεων**
- 7. Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο**
- 8. Οικονομικό Έγκλημα και Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο**
- 9. Οικονομική των Μεταφορών και της Ναυτιλίας και Ναυτικό Δίκαιο**
- 10. Οικονομικό και Νομικό πλαίσιο στο Χώρο της Υγείας**
- 11. Οικονομία και Δίκαιο της Αγοράς Ακινήτων**

Τηλ. Επικοινωνίας: 210 414 2103, 2113, 2249, 2158

ΔΙΑΘΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
MASTER IN LAW & ECONOMICS

ΑΡΧΙΚΗ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΙ ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ρ

Σκοπός του Προγράμματος

Η Διεπιστημονικότητα του Προγράμματος εξασφαλίζεται από καταξιωμένους διδάσκοντες στον Ακαδημαϊκό και Επαγγελματικό Περιβάλλον.

ΔΙΑΘΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
MASTER IN LAW & ECONOMICS

11

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

- Το χρονοπρόγραμμα των μαθημάτων είναι προσαρμοσμένο στις ιδιαίτερα απαιτητικές ανάγκες των μεταπτυχιακών φοιτητών.
- Τα μαθήματα πραγματοποιούνται σε εβδομαδιαία βάση,
Παρασκευή 18:00-22:00 και Σάββατο 10:00-14:45.
- Εφόσον οι ανάγκες το απαιτούν ενδέχεται να πραγματοποιούνται απογευματινά μαθήματα ορισμένες ημέρες εντός της εβδομάδος.

**Κύριος στόχος μας είναι η
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ
των σύγχρονων πτυχιούχων Νομικών, Οικονομικών,
Πολιτικών, Πολυτεχνικών και άλλων επιστημονικών
πεδίων....**

ΔΙΑΤΜΗΣΙΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

12

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΚΟΡΜΟΥ - Α' ΕΞΑΜΗΝΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Α.ΧΑΤΖΗΣ

**ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ
ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Α. ΚΟΤΙΟΣ, Μ.ΠΟΛΕΜΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Μ.ΠΟΛΕΜΗΣ, Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Β.ΠΕΚΚΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Α.ΣΙΝΑΝΙΩΤΗ

ΔΙΑΤΗΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΣ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

13

35

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΚΟΡΜΟΥ - Β' ΕΞΑΜΗΝΟ

**ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ –
ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ**

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Μ. ΧΛΕΤΣΟΣ, Γ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Δ.ΓΕΩΡΓΑΚΕΛΛΟΣ, Α.ΣΙΝΑΝΙΩΤΗ

**ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΔΙΚΑΙΟ**

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Π.ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ, Ν.ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ

ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Χ.ΧΑΤΖΗΜΜΑΝΟΥΗΛ, Π.ΑΡΤΙΚΗΣ

ΔΙΑΤΙΜΗΡΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΙΜΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

14

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΞΑΓΟΡΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΕΩΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Ν. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ, Δ. ΚΑΜΠΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Α. ΣΙΝΑΝΙΩΤΗ, Σ. ΜΠΕΡΣΙΜΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Δ. ΡΑΪΚΟΣ, Α. ΦΟΥΣΤΕΡΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Ε. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ, Ε. ΡΑΪΚΟΥ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Π. ΛΙΑΚΟΥΡΑΣ, Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΕΡΙΛΗΨΤΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

15

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Π. ΒΛΑΜΗΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΕ ΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΑΓΟΡΕΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Μ. ΠΟΛΕΜΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Μ. ΠΑΖΑΡΖΗΣ, Ε. ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Α. ΚΟΤΙΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ : Κ. ΔΕΛΟΥΚΑ-ΙΓΓΛΕΣΗ, Μ. ΚΟΝΤΟΥΛΗ-ΓΕΙΤΟΝΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : Μ. ΧΛΕΤΣΟΣ, Σ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΥ

ΔΙΑΤΙΜΗΤΑΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΟΙΧΙΩΣΗ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

16

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS

<http://mle.unipi.gr/applications/documents>

Τα δικαιολογητικά που απαιτούνται είναι τα ακόλουθα:

1. Έντυπη αίτηση που χορηγείται από τη Γραμματεία του ΔΠΜΣ.
2. Αναλυτικό βιογραφικό σημείωμα.
3. Αποδεικτικά επαγγελματικής εμπειρίας, αν υπάρχει, εφόσον η σχετική εμπειρία έχει αποκτηθεί μετά τη λήψη του πτυχίου.
4. Αντίγραφο πτυχίου.
5. Αναλυτική βαθμολογία μαθημάτων πρώτου πτυχίου.
6. Αναγνώριση από το Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π. για όσους έχουν τίτλους από ΑΕΙ της αλλοδαπής.
7. Αποδεικτικό ξένης γλώσσας, Αγγλικά, Γερμανικά, Γαλλικά, (π.χ. TOEFL ή Proficiency ή αντίστοιχο ή πρώτο πτυχίο από αλλοδαπό ΑΕΙ ή προφορική εξέταση από Τριμελή Επιτροπή Αξιολόγησης).
8. Δύο συστατικές επιστολές σε έντυπα του ΔΠΜΣ από μέλη ΔΕΠ ΑΕΙ ή ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων ή οργανισμών.
9. Δύο πρόσφατες φωτογραφίες.
10. Αντίγραφο μεταπτυχιακού τίτλου, αν υπάρχει.

Η αίτηση και οι συστατικές επιστολές υποβάλλονται σε ειδικά έντυπα που διατίθενται από τη Γραμματεία του ΔΠΜΣ. Η αίτηση μπορεί να υποβληθεί και ηλεκτρονικά. Η Γραμματεία ελέγχει τα απαραίτητα τυπικά δικαιολογητικά που καταθέτει ο υποψήφιος και ετοιμάζει για κάθε υποψήφιο αριθμημένο και πρωτοκολλημένο φάκελο που προωθεί στην Επιτροπή Αξιολόγησης Υποψηφίων (ΕΑΥ).

✓ Αίτηση

Συμπληρώστε αυτό το αρχείο αίτησης

Κατεβάστε το αρχείο

✓ Συστατική Επιστολή

Χρησιμοποιήστε αυτό το πρότυπο συστατικής επιστολής

Κατεβάστε το αρχείο

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
**ΔΙΚΑΙΟ &
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
MASTER IN LAW & ECONOMICS

17

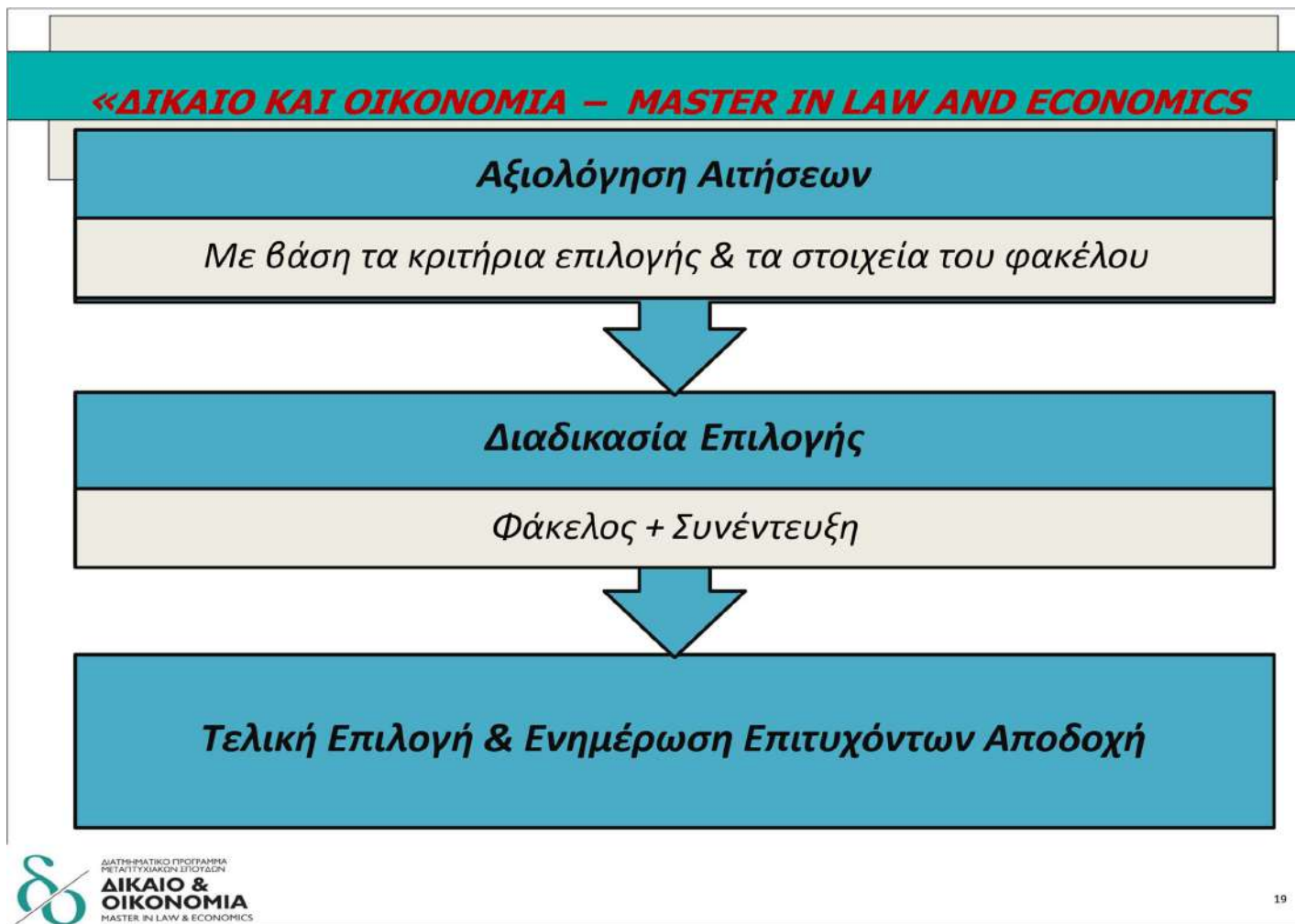
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

**Στο Διατμηματικό ΠΜΣ γίνονται δεκτοί πτυχιούχοι
Νομικών, Οικονομικών, Πολιτικών, Πολυτεχνικών και άλλων επιστημονικών
πεδίων,
Πανεπιστημίων της ημεδαπής και αναγνωρισμένων ομοταγών ιδρυμάτων της
αλλοδαπής, καθώς και
πτυχιούχοι τμημάτων συναφών γνωστικών αντικειμένων.**

- **Οι κάτοχοι τίτλου ΑΕΙ της αλλοδαπής οφείλουν να προσκομίσουν την αναγνώριση του τίτλου τους από το Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.**
- **Οι Έλληνες πτυχιούχοι θα πρέπει να γνωρίζουν την αγγλική, τη γαλλική ή τη γερμανική γλώσσα.**

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

- Από το φάκελο κάθε υποψηφίου ελέγχονται όλα τα έγγραφα. Αν δεν υπάρχει έστω και ένα από τα απαιτούμενα ή αν ένα από αυτά δεν είναι επαρκές ή έγκυρο, αφού ειδοποιηθεί ο υποψήφιος η αίτηση απορρίπτεται.
- Τα κριτήρια επιλογής των υποψηφίων συμπεριλαμβάνουν τα εξής:
  - Σπουδές και Βαθμό(-οί) πτυχίου(-ων).
  - Επίπεδο γνώσης ξένης γλώσσας, αγγλικά, γερμανικά, αγγλικά. (π.χ. GMAT, GRE, TOEFL, Proficiency, εσωτερικών εξετάσεων).
  - Πανεπιστήμιο και Τμήμα προέλευσης.
  - Είδος και εύρος εργασιακής ή/και ερευνητικής εμπειρίας ή/και δημοσιεύσεων.
  - Συνέντευξη.
  - Συστατικές επιστολές από μέλη Δ.Ε.Π. Α.Ε.Ι. ή από εργοδότη που κατατίθενται σε κλειστό φάκελο.

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

Διαδικασία Επιλογής

- Η Επιτροπή Επιλογής καταρτίζει καταρχήν έναν πλήρη κατάλογο όσων έχουν υποβάλει αίτηση.
- Απορρίπτει τους υποψηφίους που δεν πληρούν τα ελάχιστα κριτήρια σε περίπτωση που έχουν τεθεί τέτοια από την Ε.Δ.Ε.
- Καλεί σε συνέντευξη όσους υποψηφίους αποφασισθεί ότι πληρούν τις τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις. Η συνέντευξη γίνεται από τα μέλη της Επιτροπής Επιλογής.
- Διεξάγει τυχόν εσωτερικές εξετάσεις για τους υποψηφίους εάν κριθούν απαραίτητες.
- Ιεραρχεί βαθμολογικά τους υποψηφίους και προβαίνει στην τελική επιλογή.

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

Κριτήρια Αξιολόγησης

- Τα κριτήρια και η βαρύτητα των κριτηρίων αναφέρονται στο Δελτίο Αξιολόγησης που εγκρίνεται από την ΕΔΕ και είναι τα εξής:
  - **Ακαδημαϊκά Στοιχεία** (ίδρυμα αποφοίτησης, κατοχή μεταπτυχιακού τίτλου, βαθμολογία από τη φοίτηση για τα προηγούμενα πτυχία σε βασικά μαθήματα που θα διδάσκονται στο ΜΠΣ ή σχετικά με αυτό) με σταθμιστή 20% στη συνολική βαθμολογία αυτών.
  - **Ξένες Γλώσσες**, με σταθμιστή 15% επί της συνολικής βαθμολογίας.
  - **Βαθμός πρώτου πτυχίου** με σταθμιστή 30%.
  - **Προσωπικά Στοιχεία Βιογραφικό Υποψηφίου**, Συστατικές επιστολές 15%.
  - **Διάφορα άλλα στοιχεία όπως εργασίες, δημοσιεύσεις, επαγγελματική πείρα κτλ.**, με σταθμιστή 20%.
- Το σύνολο μορίων από την φάση αυτή της αξιολόγησης είναι 100 με συντελεστή βαρύτητας στην τελική βαθμολογία ίσο προς 60%.
- Μετά από αυτή τη φάση γίνεται προσωπική συνέντευξη για το σύνολο των υποψηφίων που διαθέτουν τα τυπικά προσόντα. Το σύνολο μορίων και από τη δεύτερη φάση αξιολόγησης πολλαπλασιάζεται με συντελεστή βαρύτητας 40%.

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»,

Στόχος μας είναι :

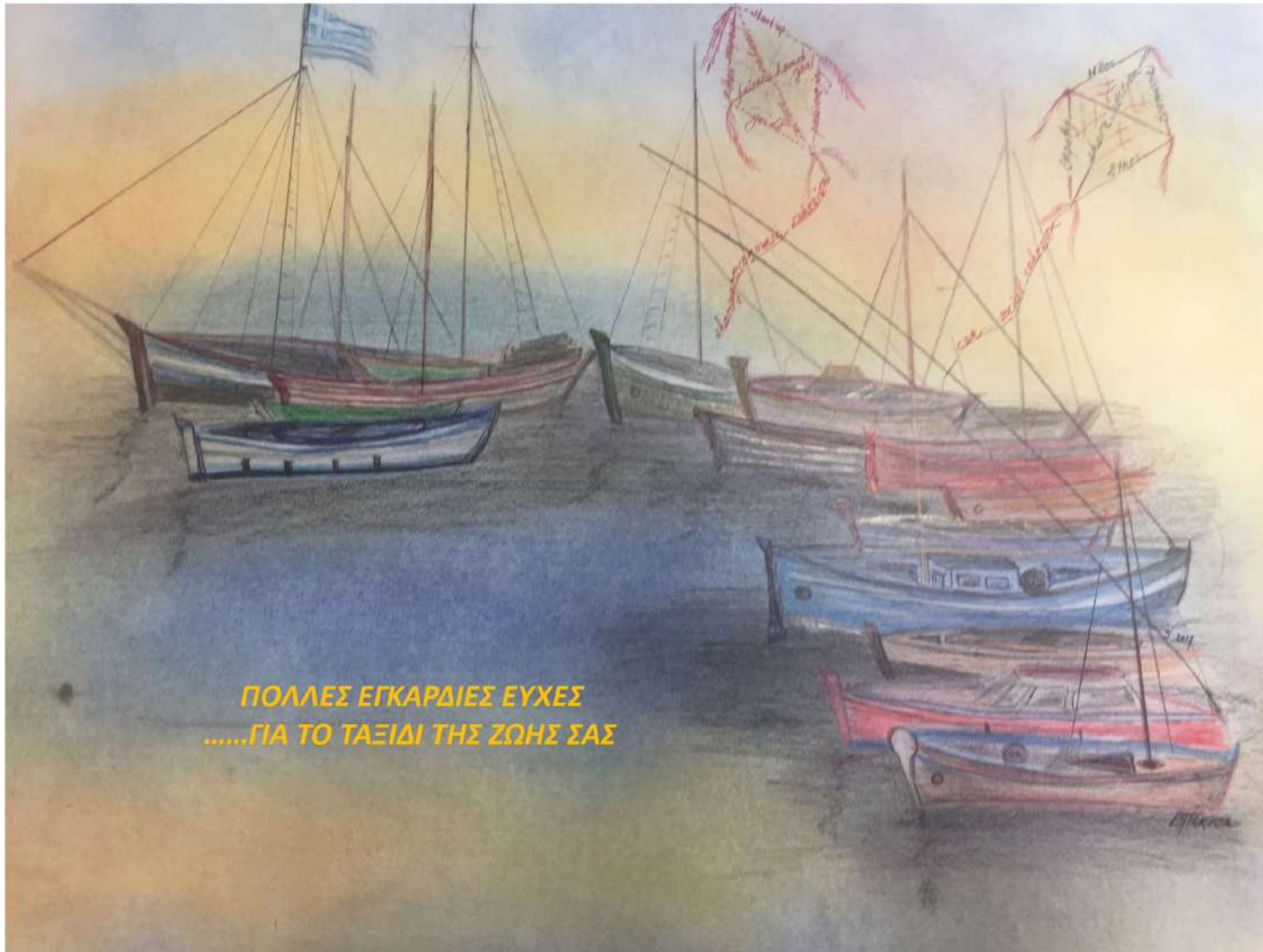
Η δημιουργία μιας **νέας γενιάς επιστημόνων** που θα έχουν τη δυνατότητα να **διακριθούν**, τόσο στον χώρο της **Νομικής και Οικονομικής Επιστήμης**, όσο και στο σύγχρονο ανταγωνιστικό επιχειρησιακό περιβάλλον του **δημόσιου και ιδιωτικού τομέα**.

Η **συνέργεια** των συνδυαστικών γνώσεων και της κριτικής ικανότητας πάνω σε κρίσιμα διεπιστημονικά θέματα,

- δημιουργεί **προστιθέμενη αξία** και
- διευρύνει το **γνωσιακό κεφάλαιο** σε κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο.

Επικοινωνία :
Γραμματεία Μεταπτυχιακών Σπουδών
Τμήμα Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων
Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Μ. Καραολή & Α. Δημητρίου 80
Πειραιάς, 185 34
Τηλ.: 210 414 2309, 2113, 2249, 2158
Fax: 210 414 2344
Email: mle@unipi.gr και nikichri@unipi.gr

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 2:55'' έως 16:57'', https://youtu.be/2olHZ_fmWAO

ΟΜΙΛΙΑ

Χαρά Νικολοπούλου

Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Ανταγωνισμού

Ο ρόλος των οικονομικών στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού

Κυρίες και κύριοι, αξιότιμοι συνάδελφοι, είναι μεγάλη μου τιμή να βρίσκομαι σήμερα εδώ, ανάμεσα σε εκλεκτούς ακαδημαϊκούς και συναδέλφους.

Ευχαριστώ την οργανωτική επιτροπή και ιδιαίτερα τον Καθηγητή κ. Πολέμη, μέλος της Επιτροπής Ανταγωνισμού, για την πρόσκληση να μιλήσω για το ρόλο των οικονομικών στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, με αφορμή τη δημιουργία του μεταπτυχιακού προγράμματος «Δίκαιο και Οικονομία» στο Πανεπιστήμιο Πειραιά, ένα μεταπτυχιακό το οποίο έρχεται να καλύψει μια δεδομένη και πάγια ανάγκη για την εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού, αλλά και ευρύτερα, για τη συμβολή στη διαμόρφωση μίας πολιτικής ανταγωνισμού από στελέχη, τα οποία θα βασίζονται στην οικονομική και στη νομική επιστήμη για τη λήψη αποφάσεων.

Η οικονομική ανάλυση ήταν πάντοτε απαραίτητη στην αξιολόγηση συμπεριφοράς επιχειρήσεων στο δίκαιο του ανταγωνισμού, σήμερα δε είναι πλήρως ενταγμένη στην αξιολόγηση υποθέσεων ανταγωνισμού, τόσο από τις αρχές όσο και από τα δικαστήρια σε εθνικό, ενωσιακό και παγκόσμιο επίπεδο.

Πλέον οικονομολόγοι και νομικοί συμπληρώνουν ο ένας τον άλλον σε υποθέσεις ανταγωνισμού. Στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, οι Διευθύνσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού στελεχώνονται από νομικούς και οικονομολόγους και ο εκάστοτε Διευθυντής ή/και Γενικός Διευθυντής μπορεί να προέρχεται από οιαδήποτε επιστήμη.

Όταν αναφερόμαστε στο ρόλο των οικονομικών στην εφαρμογή του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, αναφερόμαστε κυρίως στη βιομηχανική οργάνωση, αλλά όπως θα δούμε και στη συνέχεια, τα συμπεριφορικά οικονομικά αποκτούν σταδιακά έναν σημαντικό ρόλο.

Ο ρόλος της οικονομικής επιστήμης στην εφαρμογή του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού καταδεικνύεται ήδη από την αιτιολογική βάση της επιδίωξης μίας ανταγωνιστικής αγοράς : η ανταγωνιστική πίεση δημιουργεί τα κατάλληλα κίνητρα στις επιχειρήσεις ώστε (α) να προσφέρουν τα καλύτερα προϊόντα και υπηρεσίες στη χαμηλότερη τιμή και (β) να επενδύουν στην καινοτομία. Οι αρχές ανταγωνισμού οφείλουν να αντιμετωπίζουν συμπεριφορές επιχειρήσεων, αλλά και ρυθμιστικά εμπόδια που εμποδίζουν ή με οποιονδήποτε τρόπο περιορίζουν αυτή την ανταγωνιστική πίεση.

50

Κάνοντας μία αναδρομή και κοιτώντας την εξέλιξη της σημασίας των οικονομικών στην εφαρμογή του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, παρατηρεί κανείς ότι στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η ανάγκη για πιο οικονομική προσέγγιση της πολιτικής ανταγωνισμού και για μία λιγότερο φορμαλιστική και περισσότερο ποσοτική προσέγγιση έγινε πιο επιτακτική.

Η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ) να απαγορεύσει τη συγκέντρωση των αμερικανικών εταιρειών General Electric / Honeywell³, στον ευρύτερο κλάδο των κινητήρων αεροσκαφών, μία συναλλαγή η οποία είχε εγκριθεί στις ΗΠΑ, αλλά και σε αρκετές άλλες δικαιοδοσίες, προκάλεσε μεγάλη διαατλαντική διαφωνία μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ για τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ αναλύει τις συναλλαγές. Η Απόφαση αυτή προσβλήθηκε από τα μέρη, αλλά στάθηκε στο δικαστήριο⁴, παρ' όλα αυτά είναι αρκετά επικριτική για την ανάλυση της ΕΕ, κυρίως στο θέμα των συσπειρωτικών (conglomerate) αποτελεσμάτων, αλλά και τις πρακτικές δεσμοποίησης (Bundling).

Στη συνέχεια, μία σειρά από αποφάσεις του ευρωπαϊκού δικαστηρίου ακύρωσαν αποφάσεις της ΕΕ με τις οποίες είχαν απαγορευτεί συγκεντρώσεις για λόγους εσφαλμένης αξιολόγησης. Χαρακτηριστικές είναι οι αποφάσεις σχετικά με τις συγκεντρώσεις μεταξύ των εταιρειών TETRA LAVAL / SIDEL⁵ και AIRTOURS/FIRST CHOICE⁶.

³ 2004/134/ΕΚ: Απόφαση της Επιτροπής, της 3ης Ιουλίου 2001, που κηρύσσει συγκέντρωση ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά και τη λειτουργία της συμφωνίας ΕΟΧ, Υπόθεση COMP/M.2220 — General Electric/Honeywell.

⁴ Απόφαση του Πρωτοδικείου της 14.12.2005 — Υπόθεση T-210/01, General Electric Company v Commission of the European Communities.

⁵ Στις 30.10.2001 η ΕΕ αποφάσισε να κηρύξει την εν λόγω συναλλαγή μη συμβατή με την κοινή αγορά (Case COMP 2416/TetraLaval/Sidel) και συνεπώς να απαγορεύσει τη συγκέντρωση των εν λόγω εταιρειών, στις 25.10.2002 το Πρωτοδικείο των ΕΚ ακύρωσε την απόφαση της ΕΕ στο σύνολό της (Υπόθεση T-5/02, *Tetra Laval v Commission of the European Communities*)

⁶ Βλ. Απόφαση της ΕΕ της 22.09.1999 Case No. IV/M.1524, βλ και απόφαση του Πρωτοδικείου T-342/99 *Airtours plc v Commission of the European Communities*.

Την περίοδο αυτή διορίζεται για πρώτη φορά επικεφαλής οικονομολόγος στην ΕΕ – το μέγεθος της ομάδας του έχει έκτοτε διπλασιαστεί. Σημειώνεται ότι στην ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού βρίσκεται σε εξέλιξη προκήρυξη για την πρόσληψη επικεφαλής οικονομολόγου, η οποία ελπίζουμε ότι θα ολοκληρωθεί με επιτυχία μέσα στο 2024.

Μετά από αυτές τις υποθέσεις και την αυξανόμενη συζήτηση ακαδημαϊκών και εφαρμοστών του δικαίου ανταγωνισμού επιταχύνθηκε και εντάθηκε ο ρόλος και η σημασία της οικονομικής ανάλυσης στο δίκαιο του ανταγωνισμού και σταδιακά επικράτησε η ανάγκη για μία «πιο οικονομική προσέγγιση» ή όπως έγινε γνωστή στα αγγλικά «a more economic approach» στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Αυτή η προσέγγιση σήμαινε μεταξύ άλλων ότι το πιο σημαντικό είναι να εντοπιστεί το ορθό πλαίσιο ανάλυσης μίας συμπεριφοράς και τα αποτελέσματα αυτής της ανάλυσης είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία εξαρτώμενα από τις κατά περίπτωση συνθήκες κάθε συμπεριφοράς και συναλλαγής.

Έκτοτε η οικονομική ανάλυση παραμένει στο επίκεντρο της υπαγωγής μίας συμπεριφοράς στους κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού.

Θα σας αναφέρω μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- **Ορισμός σχετικής αγοράς:**

Αγορά είναι ο χώρος στον οποίο ανταγωνίζονται οι επιχειρήσεις. Χωρίς ορισμό της σχετικής αγοράς δεν μπορεί να μετρηθεί η δύναμη και οι ισορροπίες μεταξύ επιχειρήσεων.

Περαιτέρω, χωρίς ορισμό της σχετικής αγοράς δεν μπορεί να υπάρξει αξιολόγηση της συμπεριφοράς μίας επιχείρησης με δεσπόζουσα θέση, ούτε αξιολόγηση συγκεντρώσεων. Η ΕΕ μας λέει ότι «Ο ορισμός της σχετικής αγοράς αποτελεί σημαντικό πρώτο βήμα για την αξιολόγηση των συγχωνεύσεων και της πλειονότητας των υποθέσεων που αφορούν παραβιάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Χρησιμεύει για τον καθορισμό των ορίων του ανταγωνισμού μεταξύ εταιρειών»⁷.

Οι αρχές ανταγωνισμού έχουν αναπτύξει σειρά μεθοδολογιών για τον ορισμό της σχετικής αγοράς, όπως το τεστ του υποθετικού μονοπωλίου γνωστό και με τον όρο «SSNIP», δηλαδή “Small Significant Non Transitory Increase in Price”, το οποίο αποτυπώνεται και στην σχετική Ανακοίνωση της ΕΕ για τον ορισμό των σχετικών αγορών. Με το τεστ αυτό διαπιστώνεται εάν μια μικρή, αλλά σημαντική και μη παροδική, αύξηση της τιμής θα ήταν επικερδής για έναν υποθετικό μονοπωλητή⁸.

⁷ Βλ. την από 8.11.2022 Ανακοίνωση https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_22_6528

⁸ Βλ. Την από 8.2.2024 Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης ιδίως παρ. 59 όπου αναφέρεται ότι «Παράδειγμα εφαρμογής του ελέγχου SSNIP είναι μια «ανάλυση κρίσιμης απώλειας». Η ανάλυση κρίσιμης απώλειας περιλαμβάνει κανονικά τον καθορισμό της μέγιστης απώλειας όγκου πωλήσεων που μπορεί να επέλθει προκειμένου μια μικρή, αλλά σημαντική και μη παροδική, αύξηση της τιμής να είναι επικερδής για τον υποθετικό μονοπωλητή. Στη συνέχεια, η εν λόγω «κρίσιμη απώλεια» συγκρίνεται με μια εκτίμηση της πιθανής πραγματικής απώλειας όγκου πωλήσεων που προκύπτει ως αποτέλεσμα της μικρής, αλλά σημαντικής και μη παροδικής, αύξησης της τιμής. Αν η κρίσιμη απώλεια είναι μεγαλύτερη από την πιθανή πραγματική απώλεια, η μικρή, αλλά σημαντική και μη παροδική, αύξηση της τιμής θα ήταν επικερδής,

Εξετάζεται ουσιαστικά σε ποια αγορά μπορεί ένα υποθετικό μονοπώλιο να αυξήσει τις τιμές χωρίς να επιλέξουν οι καταναλωτές άλλο προϊόν (συνήθως είναι περίπου 5% για ένα διάστημα περίπου 12 μηνών) και βασίζεται στην έννοια της υποκαταστασιμότητας από την πλευρά του καταναλωτή. Ο ορισμός αυτός συμπληρώνεται από την αξιολόγηση της υποκαταστασιμότητας από την πλευρά του προμηθευτή - πως δηλαδή θα μπορούσαν οι προμηθευτές που παράγουν παρόμοια προϊόντα να εισέλθουν στην αγορά και να ανταγωνιστούν το υποθετικό μονοπώλιο.

Οι λεπτομέρειες της ανάλυσης που πρέπει να διενεργείται, είναι συνάρτηση των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε υπόθεσης, ωστόσο σε κάθε περίπτωση πρόκειται για μια οικονομική ανάλυση.

52

Αξιολόγηση κάθετων συμπράξεων

Κάθετες είναι οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά στάδια της αλυσίδας παραγωγής⁹. Τέτοιες συμφωνίες, που απασχολούν τους εφαρμοστές του δικαίου του ανταγωνισμού, μπορεί να είναι για παράδειγμα αυτές που περιορίζουν την ελευθερία του μεταπωλητή ως προς τις τιμές, τον τρόπο και τον τρόπο με τον οποίο θα πωλάει τα προϊόντα του. Μπορεί επίσης να είναι συμφωνίες «αποκλειστικότητας», δηλαδή συμφωνίες με τις οποίες ένας προμηθευτής δεν επιτρέπει στον μεταπωλητή/διανομέα να διαθέτει εν όλο ή εν μέρει ανταγωνιστικά προϊόντα.

Κάθετες συμφωνίες και αντιστοίχως κάθετοι περιορισμοί μπορεί να περιορίζουν την ανταγωνιστική διαδικασία μπορεί όμως να έχουν οφέλη για τον ανταγωνισμό, για παράδειγμα μπορεί να περιορίζουν την πιθανότητα ανταγωνιστές να επωφελούνται από τις επενδύσεις ενός άλλου προμηθευτή στη διαφήμιση ή στις υπηρεσίες μετά την πώληση.

Στις κάθετες συμφωνίες είναι απαραίτητη η αξιολόγηση μιας συμφωνίας στο νομικό αλλά και οικονομικό της πλαίσιο.

- **Οικονομική ανάλυση της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης**

Η δεσπόζουσα θέση για το δίκαιο ανταγωνισμού είναι μία θέση οικονομικής ισχύος που επιτρέπει στην επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση να συμπεριφέρεται ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές, τους πελάτες της και εντέλει τους καταναλωτές.

στοιχείο το οποίο καταδεικνύει ότι τα προϊόντα στην υποψήφια αγορά συναποτελούν σχετική αγορά προϊόντος. Σε αντίθετη περίπτωση, ενδέχεται να πρέπει να διευρυνθεί η υποψήφια αγορά».

⁹ Βλ. Και Ανακοίνωση της Επιτροπής Κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς (2022/C 248/01) βλ. και παρ. 291 «Οι κάθετες συμφωνίες που περιορίζουν τον ανταγωνισμό κατά την έννοια του άρθρου 101 παράγραφος 1 της Συνθήκης μπορούν επίσης να έχουν θετικά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα υπό μορφή βελτίωσης της αποτελεσματικότητας, τα οποία δύνανται να αντισταθμίζουν τα αντανταγωνιστικά τους αποτελέσματα. Η αξιολόγηση της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας έναντι των αντανταγωνιστικών αποτελεσμάτων διενεργείται στο πλαίσιο του άρθρου 101 παράγραφος 3 της Συνθήκης, το οποίο περιλαμβάνει εξαίρεση από την απαγόρευση που προβλέπεται στο άρθρο 101 παράγραφος 1 της Συνθήκης. Για να έχει εφαρμογή η εν λόγω εξαίρεση, η κάθετη συμφωνία πρέπει να πληροί τις ακόλουθες τέσσερις σωρευτικές προϋποθέσεις: α) πρέπει να παράγει αντικειμενικά οικονομικά οφέλη· β) οι καταναλωτές πρέπει να λαμβάνουν δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει γ) οι περιορισμοί του ανταγωνισμού πρέπει να είναι απαραίτητοι για την επίτευξη των εν λόγω οφελών δ) η συμφωνία δεν πρέπει να παρέχει στα μέρη τη δυνατότητα κατάργησης του ανταγωνισμού όσον αφορά σημαντικό μέρος των σχετικών αγαθών ή υπηρεσιών».

Οι αρχές ανταγωνισμού παρεμβαίνουν στη μονομερή συμπεριφορά εάν η επιχείρηση, η οποία κατέχει τη δεσπόμενη θέση, την καταχράται. Η συμπεριφορά αυτή κατά κανόνα γίνεται με τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών ή με την εκμετάλλευση των καταναλωτών. Όπως ήδη επεσήμανα, οι οικονομολόγοι παίζουν κομβικό ρόλο στον ορισμό της σχετικής αγοράς προκειμένου να διαπιστωθεί εάν μία επιχείρηση κατέχει δεσπόμενη θέση. Οι οικονομολόγοι στη συνέχεια παίζουν κεντρικό ρόλο στην αξιολόγηση της συμπεριφοράς αυτής της επιχείρησης. Για παράδειγμα οι οικονομολόγοι αξιολογούν αν μία συμπεριφορά ενισχύει ή εμποδίζει τον ανταγωνισμό, αξιολογούν τη σημασία των οικονομικών κλίμακας, την έκταση του ποσοστού της αγοράς που καλύπτεται από την εξεταζόμενη συμπεριφορά, διενεργούν το τεστ του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή, εντοπίζουν και αξιολογούν τα εμπόδια εισόδου, τη διαφάνεια της αγοράς, τη δύναμη των αγοραστών, την κερδοφορία, καθώς και τη σημασία των αποτελεσματικότητας μιας συμπεριφοράς.

Επισημαίνεται ότι η οικονομική ανάλυση, στο βαθμό που απαιτείται σε κάθε υπόθεση, παρότι αναμφίβολα απαραίτητη, δεν πρέπει να οδηγεί σε δυσανάλογο πολλαπλασιασμό των τεστ που πρέπει να γίνουν για τη στοιχειοθέτηση μίας παράβασης. Προσφάτως, για παράδειγμα, είναι μεγάλη η συζήτηση για την αναγκαιότητα και τις προϋποθέσεις διεξαγωγής του τεστ του εξίσου αποτελεσματικού ανταγωνιστή (γνωστό στα αγγλικά ως «as efficient competitor test») σε υποθέσεις κατάχρησης δεσπόμενων θέσεων.

Τούτο διότι υπάρχει ο κίνδυνος η οικονομική ανάλυση να πολλαπλασιάσει την περιπλοκότητα μίας υπόθεσης και τη διάρκεια της ολοκλήρωσής της. Σε κάθε περίπτωση η οικονομική ανάλυση προϋποθέτει μία ισορροπία ανάμεσα στα Λάθη Τύπου I (εσφαλμένη διαπίστωση παράβασης) και Λάθη Τύπου II (εσφαλμένη μη διαπίστωση παράβασης).

Τα παραπάνω θέματα αποτελούν μερικά μόνον παραδείγματα του ρόλου των οικονομικών στην εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού.

Τα τελευταία έτη περαιτέρω βλέπουμε ολοένα και περισσότερο τη σημασία των συμπεριφορικών οικονομικών γενικώς, αλλά παρατηρείται ότι εισέρχονται και στο δίκαιο του ανταγωνισμού¹⁰. Αυτό είναι, κατά την άποψή μου αναμενόμενο, και συμβαίνει διότι το δίκαιο του ανταγωνισμού εξετάζει μεν την πλευρά της προσφοράς των αγορών, όμως η κατανόηση της πλευράς της ζήτησης – πώς δηλαδή συμπεριφέρονται πραγματικά οι καταναλωτές/πελάτες – είναι απαραίτητη για την συνολική αξιολόγηση της αγοράς, καθώς μόνο η ομαλή λειτουργία της ζήτησης μπορεί να οδηγήσει σε αποτελεσματική λειτουργία της για τους καταναλωτές. Οι καταναλωτές ωστόσο δεν είναι πάντοτε καλά ενημερωμένοι, αντιμετωπίζουν κόστη αναζήτησης και αλλαγής, αλλά και γνωστικούς περιορισμούς,

¹⁰ Βλ. Amelia Fletcher The Role of Behavioural Economics in Competition Policy Draft chapter for Cambridge Handbook on the Theoretical Foundations of Antitrust and Competition Law (Cambridge University Press, forthcoming 2024), κεφ. 3.7, διαθέσιμο στο [The Role of Behavioural Economics in Competition Policy by Amelia Fletcher :: SSRN](#)

συμπεριφορά η οποία δημιουργεί εμπόδια εισόδου και εντέλει μπορεί να περιορίσει τον ανταγωνισμό.

Η ανάγκη κατανόησης και ενίσχυσης της ομαλής λειτουργίας της συμπεριφοράς του καταναλωτή, πιστεύω οδηγεί και πρέπει να οδηγεί στην συνεκτίμηση των συμπεριφορικών οικονομικών και στο δίκαιο ανταγωνισμού.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές η οποία ισχύει από τον Σεπτέμβριο του 2022¹¹. Στον Κανονισμό αυτό εντοπίζονται αρκετές αναφορές στη συμπεριφορά του καταναλωτή.

Για παράδειγμα στο άρθρο 6 που ρυθμίζει ορισμένες υποχρεώσεις των πυλωρών αναφέρεται (προσθήκη έμφασης) ότι «ο πυλωρός επιτρέπει και παρέχει την τεχνική δυνατότητα στους τελικούς χρήστες να απεγκαθιστούν εύκολα τυχόν εφαρμογές λογισμικού στο λειτουργικό σύστημα του πυλωρού, με την επιφύλαξη της δυνατότητας του εν λόγω πυλωρού να περιορίσει αυτήν την απεγκατάσταση όσον αφορά εφαρμογές λογισμικού που είναι απαραίτητες για τη λειτουργία του λειτουργικού συστήματος ή της συσκευής και οι οποίες δεν μπορούν για τεχνικούς λόγους να προσφερθούν σε αυτόνομη βάση από τρίτους» καθώς και ότι «ο πυλωρός επιτρέπει και παρέχει την τεχνική δυνατότητα στους τελικούς χρήστες να αλλάζουν εύκολα τις προεπιλεγμένες ρυθμίσεις στο λειτουργικό σύστημα, τον εικονικό βοηθό και τον φυλλομετρητή του πυλωρού που κατευθύνουν ή οδηγούν τους τελικούς χρήστες σε προϊόντα ή υπηρεσίες που παρέχει ο πυλωρός». Πέραν από την υποχρέωση ευκολίας στην εγκατάσταση απαιτείται η « προτροπή προς τους τελικούς χρήστες, κατά την πρώτη χρήση από αυτούς επιγραμμικής μηχανής αναζήτησης, εικονικού βοηθού ή φυλλομετρητή του πυλωρού που απαριθμούνται στην απόφαση ορισμού σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 9, να επιλέξουν, από κατάλογο των κύριων διαθέσιμων παρόχων υπηρεσιών, την επιγραμμική μηχανή αναζήτησης, τον εικονικό βοηθό ή τον φυλλομετρητή στους οποίους το λειτουργικό σύστημα του πυλωρού κατευθύνει ή οδηγεί τους χρήστες εκ προεπιλογής...»¹².

¹¹ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2022/1925 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 14ης Σεπτεμβρίου 2022 σχετικά με διεκδικήσιμες και δίκαιες αγορές στον ψηφιακό τομέα και για την τροποποίηση των οδηγιών (ΕΕ) 2019/1937 και (ΕΕ) 2020/1828 (Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές).

¹² Βλ. «Άρθρο 6 Υποχρεώσεις των πυλωρών που επιδέχονται περαιτέρω διευκρίνιση βάσει του άρθρου 8 [...] 3. Ο πυλωρός επιτρέπει και παρέχει την τεχνική δυνατότητα στους τελικούς χρήστες να απεγκαθιστούν εύκολα τυχόν εφαρμογές λογισμικού στο λειτουργικό σύστημα του πυλωρού, με την επιφύλαξη της δυνατότητας του εν λόγω πυλωρού να περιορίσει αυτήν την απεγκατάσταση όσον αφορά εφαρμογές λογισμικού που είναι απαραίτητες για τη λειτουργία του λειτουργικού συστήματος ή της συσκευής και οι οποίες δεν μπορούν για τεχνικούς λόγους να προσφερθούν σε αυτόνομη βάση από τρίτους. Ο πυλωρός επιτρέπει και παρέχει την τεχνική δυνατότητα στους τελικούς χρήστες να αλλάζουν εύκολα τις προεπιλεγμένες ρυθμίσεις στο λειτουργικό σύστημα, τον εικονικό βοηθό και τον φυλλομετρητή του πυλωρού που κατευθύνουν ή οδηγούν τους τελικούς χρήστες σε προϊόντα ή υπηρεσίες που παρέχει ο πυλωρός. Εν προκειμένω, περιλαμβάνεται η προτροπή προς τους τελικούς χρήστες, κατά την πρώτη χρήση από αυτούς επιγραμμικής μηχανής αναζήτησης, εικονικού βοηθού ή φυλλομετρητή του πυλωρού που απαριθμούνται στην απόφαση ορισμού σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 9, να επιλέξουν, από κατάλογο των κύριων διαθέσιμων παρόχων υπηρεσιών, την επιγραμμική μηχανή αναζήτησης, τον εικονικό βοηθό ή τον φυλλομετρητή στους οποίους το λειτουργικό σύστημα του πυλωρού κατευθύνει ή οδηγεί τους χρήστες εκ προεπιλογής, και την επιγραμμική μηχανή αναζήτησης στην οποία ο εικονικός βοηθός και ο φυλλομετρητής του πυλωρού κατευθύνουν ή οδηγούν τους χρήστες εκ προεπιλογής. 4. Ο πυλωρός επιτρέπει και παρέχει την τεχνική δυνατότητα για την εγκατάσταση και την αποτελεσματική χρήση εφαρμογών λογισμικού τρίτων ή καταστημάτων εφαρμογών λογισμικού τρίτων που χρησιμοποιούν το λειτουργικό σύστημα του ή εξασφαλίζουν τη διαλειτουργικότητα με αυτό και επιτρέπει την πρόσβαση στις εν λόγω εφαρμογές λογισμικού ή καταστήματα εφαρμογών λογισμικού με άλλα μέσα πέραν των σχετικών βασικών υπηρεσιών πλατφόρμας του εν λόγω πυλωρού. Ο πυλωρός δεν εμποδίζει, κατά περίπτωση, τις τηλεφορτωμένες εφαρμογές λογισμικού τρίτων ή τα τηλεφορτωμένα καταστήματα εφαρμογών λογισμικού τρίτων από το να προτρέπουν τους τελικούς χρήστες να αποφασίσουν εάν επιθυμούν να ορίσουν ως προεπιλογή τους την εν λόγω τηλεφορτωμένη εφαρμογή

Αυτές, αλλά και άλλες συναφείς αναφορές σε άλλα άρθρα του εν λόγω Κανονισμού¹³, πιστεύω πως είναι ένα παράδειγμα ότι τα συμπεριφορικά οικονομικά αρχίζουν να εισέρχονται στην πολιτική ανταγωνισμού και μάλιστα στον πλέον επίκαιρο και έχοντα ανάγκη εποπτείας κλάδο : τις ψηφιακές πλατφόρμες.

Καταλήγοντας, ελπίζω να κατέδειξα τον κομβικό ρόλο της οικονομικής ανάλυσης στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, έναν ρόλο ισχυρό και εξελισσόμενο. Καθώς η οικονομία μεταλλάσσεται και ψηφιοποιείται, δημιουργούνται νέες προκλήσεις, πρέπει να την κατανοήσουμε και βεβαίως, με τη βοήθεια της οικονομικής ανάλυσης, να δούμε πως μπορούμε να βελτιώσουμε και να προσαρμόσουμε τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στη νέα αυτή εποχή.

Ο ρόλος της οικονομικής επιστήμης στην εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού είναι, κατά την άποψή μου τόσο δεδομένος, που πλέον προχωρούμε στην ένταξη άλλων επιστημών στην εφαρμογή του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού και συγκεκριμένα της επιστήμης της πληροφορικής. Η επιστήμη αυτή βρίσκει εφαρμογή, μεταξύ άλλων, στην ανάλυση μεγάλων βάσεων δεδομένων και στον εντοπισμό και την αξιολόγηση συμπεριφοράς επιχειρήσεων βασιζόμενης στην τεχνητή νοημοσύνη και τη χρήση αλγορίθμων.

Ήδη, στην Επιτροπή Ανταγωνισμού εργάζεται ομάδα επιστημόνων της πληροφορικής και ευελπιστούμε ότι αυτή η πρακτική θα συνεχίσει και θα εξελίσσεται τα επόμενα έτη.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 00:23'' έως 14:48'',

<https://youtu.be/DGvnW-xmsSc>

λογισμικού ή κατάστημα εφαρμογών λογισμικού. Ο πυλωρός παρέχει την τεχνική δυνατότητα στους τελικούς χρήστες που αποφασίζουν να ορίσουν ως προεπιλογή τους την εν λόγω τηλεφορτωμένη εφαρμογή λογισμικού ή κατάστημα εφαρμογών λογισμικού να πραγματοποιήσουν εύκολα την αλλαγή αυτή. [...]

13. Ο πυλωρός δεν διαθέτει γενικούς όρους για τον τερματισμό της παροχής βασικής υπηρεσίας πλατφόρμας που είναι δυσανάλογοι. Ο πυλωρός εξασφαλίζει ότι οι όροι τερματισμού μπορούν να τηρηθούν χωρίς αδικαιολόγητη δυσκολία»

13 Βλ. Πχ. Άρθρο 13 του Κανονισμού 'Διατάξεις κατά της καταστρατήγησης'.

13 Όλες οι απόψεις που εκφράζονται είναι προσωπικές και δεν δεσμεύουν ούτε κατ' ανάγκη εκφράζουν την Επιτροπή Ανταγωνισμού.

ΟΜΙΛΙΑ

Ηλίας Κλάππας

Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς

Ευχαριστώ το Πανεπιστήμιο Πειραιά και τον Πρύτανη κ. Μιχάλη Σφακιανάκη, καθώς και τον αναπληρωτή καθηγητή κ. Μιχάλη Πολέμη, Διευθυντή του Προγράμματος, για την πρόσκληση να μιλήσω στη σημερινή Ημερίδα που γίνεται στο πλαίσιο του προγράμματος «Εκπαίδευση των επαγγελματιών του Δικαίου στα οικονομικά» (LAPET).

56

1. Πρόγραμμα LAPET

Είναι ένα πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχει ο Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά και το οποίο υποστηρίξαμε από την πρώτη στιγμή που μας ζητήθηκε η σχετική συνεργασία από το Πανεπιστήμιο Πειραιά, καθώς μας ενδιαφέρει η διεπιστημονική προσέγγιση των σύγχρονων νομικών, κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων για την δικαιότερη και πιο αποτελεσματική διαχείρισή τους.

Άλλωστε, ο Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά επιδιώκει με συνέπεια την επιστημονική συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της πόλης. Απότοκο της κοινής προσπάθειας και βούλησής μας ήταν το Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ του Πανεπιστημίου Πειραιά και του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιά που υπογράφηκε το 2022 επί Προεδρίας μου και επί Πρυτανείας του κ. Άγγελου Κότιου.

Το πρόγραμμα LAPET ενισχύει τον επιστημονικό διάλογο, αλλά και τη δημιουργία μιας κουλτούρας διεπιστημονικότητας τόσο στην ακαδημαϊκή κοινότητα του Πανεπιστημίου όσο και στον δικηγορικό κόσμο, η οποία είναι όχι μόνο χρήσιμη αλλά και ιδιαίτερως αναγκαία στην εποχή μας.

Ο διεπιστημονικός διάλογος βοηθά στην ανταλλαγή της επιστημονικής γνώσης και εμπειρίας, διευρύνει τα όρια της έρευνας αλλά και της κατανόησης και από κοινού αντιμετώπισης των σύγχρονων προκλήσεων σ' ένα πολύπλοκο, διεθνοποιημένο και ταχύτατα εξελισσόμενο περιβάλλον, ενάντια σε λογικές περιχαράκωσης, επιστημονικού απομονωτισμού και μονοδιάστατης θεώρησης των πραγμάτων.

Βασική προϋπόθεση του διεπιστημονικού διαλόγου είναι η διεπιστημονική επικοινωνία και συνεργασία. Αυτό δηλαδή που επιχειρεί η σημερινή ημερίδα.

2. Διασύνδεση της Οικονομικής με τη Νομική Επιστήμη

Προφανώς, πρόκειται για δύο διαφορετικά συστήματα με διαφορετικές μεθόδους και προσεγγίσεις στο ίδιο και το αυτό γεγονός.

Ας πάρουμε για παράδειγμα την περίπτωση μίας κλοπής. Ο νομικός σκέφτεται με όρους απονομής δικαιοσύνης και επιβολής της ποινής στον δράστη για την παραβατική συμπεριφορά με σκοπό το σωφρονισμό και την αποτροπή, αλλά και τον παραδειγματισμό και την διαπαιδαγώγηση ευρύτερα της κοινωνίας. Ο οικονομολόγος θα προσεγγίσει το ίδιο γεγονός με τη λογική της διαχείρισης των πόρων για την αστυνομία και τους δικαστές και δικηγόρους που θα εμπλακούν στην υπόθεση και ενδεχομένως για τον χώρο και το χρόνο κράτησης του δράστη και βεβαίως για την απώλεια των εργατικών χεριών που η κράτηση θα συνεπάγεται.

Το γεγονός ότι το δίκαιο και η οικονομία δια πλέκονται, μάς το αποδεικνύει ιστορικά με έναν απλό τρόπο η διαφοροποίηση των ποινών ανά εποχή ανάλογα με τις μεταβολές στην αγορά εργασίας και την παραγωγή. Όταν υπήρχε πλεόνασμα εργατικού δυναμικού οι ποινικές πρακτικές σκλήραιναν. Ενώ, στην αντίθετη περίπτωση, το ίδιο αδίκημα αντιμετωπιζόταν με μεγαλύτερη επιείκεια.

2.1 Νομική Επιστήμη

1. Βασική προϋπόθεση κάθε διεπιστημονικής προσέγγισης είναι η οριοθέτηση των εμπλεκόμενων επιστημονικών κλάδων. Νομική είναι η επιστήμη που ασχολείται με το δίκαιο.

Στον πυρήνα της νομικής επιστήμης βρίσκεται η νομική δογματική που ασχολείται με

(α) την ερμηνεία,

(β) τη συστηματοποίηση και

(γ) την περαιτέρω διάπλαση των κανόνων που συγκροτούν το δίκαιο σε ορισμένο τόπο και χρόνο.

Η νομική δογματική πλαισιώνεται από συγγενείς νομικούς κλάδους, όπως η ιστορία δικαίου, η φιλοσοφία, η κοινωνιολογία, η μεθοδολογία του δικαίου κ.ο.κ.

Συνεπώς, το αντικείμενο της νομικής επιστήμης είναι το δίκαιο. Δίκαιο ονομάζουμε το σύνολο των δεοντολογικών κανόνων οι οποίοι, σε αντίθεση με τους οντολογικούς κανόνες που συναντώνται στις θετικές επιστήμες, ρυθμίζουν κατά τρόπο επιτακτικό, υπό την απειλή κύρωσης, την εξωτερική συμπεριφορά των μελών μιας κοινωνίας. Η ρύθμιση είναι γενική και αφηρημένη, αλλά και ετερόνομη, στο βαθμό που δεν προέρχεται από την βούληση των ίδιων των υποκειμένων του δικαίου, αλλά επιβάλλεται από την οργανωμένη σε Κράτος Πολιτεία. Οι κανόνες δικαίου από άποψη περιεχομένου δεν δημιουργούν μόνο υποχρεώσεις αλλά και δικαιώματα.

Σκοπός του δικαίου είναι η ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων και η εξασφάλιση της ειρηνικής συμβίωσης των μελών μιας κοινωνίας.

- II. Αυθόρμητα προκύπτει η ερώτηση: Η ρύθμιση του δικαίου πρέπει να είναι δίκαιη; Αποτελεί σκοπό του θετικού δικαίου η Δικαιοσύνη; Η σχέση του θετικού δικαίου, δηλαδή των δεοντολογικών κανόνων που ισχύουν και ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο, με τη Δικαιοσύνη ως έννοια και αξία αποτελεί θεμελιώδες ερώτημα της φιλοσοφίας του δικαίου και παραπέμπει μεταξύ άλλων στη σχέση θετικού δικαίου και φυσικού δικαίου, στη σχέση θετικού δικαίου και ηθικής κλπ. Σε απάντηση του σχετικού προβληματισμού δημιουργήθηκαν δύο βασικά ρεύματα: αφενός ο νομικός θετικισμός σύμφωνα με τον οποίο το δίκαιο οφείλει την ισχύ του ακριβώς στο γεγονός ότι έχει θεσπισθεί και δεν υπάρχει καμία αναγκαία σύνδεση μεταξύ δικαίου και δικαιοσύνης και αφετέρου ο νομικός ιδεαλισμός που εκφράζεται κυρίως από τις θεωρίες περί φυσικού δικαίου και διδάσκει ότι αν οι θεσπισμένες ρυθμίσεις δεν μπορούν να δικαιολογηθούν και ηθικά δεν έχουν ισχύ.
- III. Αντίστοιχο προβληματισμό γεννά και η σχέση της δικαιοσύνης ως έννοιας με τη Δικαιοσύνη ως θεσμό και πολιτειακή λειτουργία. Ο Πλάτωνας στην Πολιτεία (332c), δια στόματος του φιλοσόφου Σιμωνίδη, αναφερόμενος στη Δικαιοσύνη ως αξία λέει «(τοῦτ' εἶη δίκαιον) τὸ προσῆκον ἐκάστῳ ἀποδιδόναι, τοῦτο δὲ ὠνόμασεν ὀφειλόμενον». Το «οφειλόμενο», αυτό δηλαδή που αρμόζει και αναλογεί στον καθένα, είναι η πεμπτουσία της έννοιας της Δικαιοσύνης.

Ο προσδιορισμός και η κρίση γι' αυτό που αναλογεί και πρέπει να απονεμηθεί στον καθένα, γίνεται από τη Δικαιοσύνη ως δικαστική εξουσία στη βάση του δικαίου ως συνόλου θεσπισμένων δεοντολογικών κανόνων, δυναμικά εξελισσόμενων στο χρόνο μέσα σε μία συγκεκριμένη κοινωνία.

Η Δικαιοσύνη ως δικαστική εξουσία έχει και διανεμητικό και διορθωτικό χαρακτήρα, καθώς ο εφαρμοστής του δικαίου αφενός, διανείμει στους πολίτες τα δικαιώματα που τους αναλογούν και έχει απονείμει η Πολιτεία με τους νόμους και, αφετέρου, διορθώνει με την απόφασή του την αδικία από προηγούμενη βλάβη στο πλαίσιο κρίσης περί ενοχής και ποινής, παροχής και αντιπαροχής, ζημίας και αποζημίωσης.

Η διόρθωση γίνεται υπό τη μορφή κυρώσεων που είναι τεσσάρων, κυρίως, ειδών: ποινή στερητική της ελευθερίας ή χρηματική, άμεσο εξαναγκασμό του παραβάτη σε συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη, επιβολή υποχρέωσης αποζημίωσης και ακύρωση ή δυνατότητα ακύρωσης πράξεων που αντίκεινται σε κανόνες δικαίου.

2.2 Οικονομική Επιστήμη

Η οικονομική επιστήμη, όπως και η νομική, συγκαταλέγεται στις κοινωνικές επιστήμες, καθώς και οι δύο ασχολούνται με τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας των ανθρώπων.

Η οικονομική επιστήμη ασχολείται με τη μελέτη του τρόπου που η κοινωνία διαχειρίζεται και κατανέμει τους περιορισμένους πόρους που έχει στη διάθεσή της και ταυτόχρονα μελετά και τις ανθρώπινες επιλογές μεταξύ εναλλακτικών λύσεων για την εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων. Η οικονομική επιστήμη δηλαδή ερευνά τόσο τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος και την κατανομή των περιορισμένων πόρων μεταξύ ανταγωνιστικών χρήσεων ή αναγκών, αλλά και μεταξύ ανταγωνιζόμενων ατόμων, νομικών προσώπων, ομάδων και κοινωνικών τάξεων, όσο και την οικονομική συμπεριφορά τού μεμονωμένου υποκειμένου για την εξασφάλιση των αναγκαίων οικονομικών αγαθών (μακροοικονομική και μικροοικονομική ανάλυση).

3. Η ιστορική σύνδεση οικονομίας και δικαίου

Η σύνδεση οικονομίας και δικαίου συναντάται στο έργο πολλών κορυφαίων διανοητών, οικονομολόγων και κοινωνιολόγων, όπως του Άνταμ Σμίθ, του Τσέζαρε Μπεκαρία, του Τζέρεμι Μπένθαμ, του Καρλ Μαρξ και του Μαξ Βέμπερ, χάρη στο έργο των οποίων ήδη από τον 19ο αιώνα έσπασαν τα τείχη του νομικού θετικισμού.

Τη σκυτάλη πήραν νομικοί αρχικά στην Ευρώπη στα τέλη του 19ου αι. και στη συνέχεια στις Η.Π.Α. στις αρχές του 20ου αι. ενώ ενδιαφέρουσα είναι και η συμβολή της σοβιετικής θεωρίας του δικαίου για την σχέση του κανόνων δικαίου με την οικονομία (Στούτσα, Πασουκάνις).

Χαρακτηριστική είναι η φράση του Αμερικανού νομικού και επί 20ετία κοσμήτορα του Χάρβαρντ, Νάθαν Πάουντ (Nathan Round), εκπροσώπου του πρώτου κινήματος του «Αμερικάνικου Νομικού Ρεαλισμού» ο οποίος απευθυνόμενος σε νομικούς είχε πει το 1910: «Ας κοιτάξουμε τα πραγματικά δεδομένα της ανθρώπινης συμπεριφοράς κατά πρόσωπο. Ας κοιτάξουμε στα πορίσματα των οικονομικών, της κοινωνιολογίας και της φιλοσοφίας κι ας σταματήσουμε να θεωρούμε ότι η νομική επιστήμη είναι αυτάρκης {...} Ας μη γίνουμε νομικοί-καλόγεροι!».

60

Στην κατεύθυνση σύνδεσης του δικαίου με την κοινωνία που αυτό ρυθμίζει, είχε ήδη προηγηθεί, στα τέλη του 19ου αιώνα, ο Γερμανός νομικός Ρούντολφ Φον Γέρινγκ (Rudolf Von Jhering), ο οποίος κατεύθυνε τους νομικούς προς την τελολογική ερμηνεία των κανόνων δικαίου που αναζητά τους κοινωνικοοικονομικούς σκοπούς που εξυπηρετεί η εκάστοτε νομοθετική ρύθμιση. Με τον τρόπο αυτό ανέδειξε τις κοινωνικές ανάγκες που ωθούν τον νομοθέτη να παρέμβει και τη διαρκή επικοινωνία του δικαίου με το κοινωνικό του περιβάλλον.

Σύμφωνα με τον Γέρινγκ δεν υπάρχουν φυσικά δικαιώματα, δηλαδή δικαιώματα που συνδέονται με τη φύση του ανθρώπου, αλλά ζωτικά συμφέροντα και ανάγκες. Όταν αυτά τα συμφέροντα και οι ανάγκες έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους, το δίκαιο θα πρέπει να επιλέξει ποια απ' αυτά θα προστατεύσει και με την προστασία που θα τους δώσει θα τα μετατρέψει σε δικαιώματα. Τα δικαιώματα λοιπόν είναι ουσιαστικά προστατευόμενα από το νόμο (έννομα) συμφέροντα.

Η σχέση δικαίου και οικονομίας πήρε τελείως άλλη κατεύθυνση μετά την διατύπωση της θεωρίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του Βρετανού οικονομολόγου Ρόναντ Κους (Ronald Coase) με αφετηρία το άρθρο του «Το πρόβλημα του κοινωνικού κόστους» το 1960.

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το δίκαιο δεν μπορεί να επηρεάσει την κατανομή των δικαιωμάτων γιατί η αγορά είναι ισχυρότερη από το δίκαιο. Τα δικαιώματα δεν ανήκουν σε αυτόν στον οποίο τα παραχωρεί το δίκαιο, αλλά σε εκείνον που τα αξιολογεί περισσότερο, σε εκείνον δηλαδή που τα θέλει και είναι πρόθυμος να τα αγοράσει.

Η προσέγγιση του Κους, ο οποίος έγινε καθηγητής οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου το 1964 άνοιξε το δρόμο στην ανάπτυξη της λεγόμενης «οικονομικής ανάλυσης του δικαίου», με κύριο εκπρόσωπο τον Ρίτσαρντ Πόσνερ (Richard Posner), μιας θεωρίας που επιχειρεί να ερμηνεύσει και να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα του δικαίου χρησιμοποιώντας αποκλειστικά μεθόδους της οικονομικής επιστήμης.

Η θεωρία του Νομικού Ρεαλισμού και οι παρεμφερείς με αυτή θεωρίες, επηρεαζόμενες από τον ωφελιμισμό του Μπένθαμ και τη Μαρξιστική θεωρία, καθώς και η οικονομική ανάλυση του δικαίου της σχολής του Σικάγου αποτελούν προφανώς δύο τελείως διαφορετικές προσεγγίσεις της σχέσης δικαίου και οικονομίας. Συμφωνούν όμως και οι δύο στην κατάφαση της μεταξύ τους σύνδεσης, συμμαχούν και οι δύο στην εναντίωσή τους στο νομικό φορμαλισμό που συναντάται κατεξοχήν στην Καντιανή θεωρία.

Πράγματι, το δίκαιο δεν είναι ένα σύστημα αποκομμένο από την κοινωνία μέσα στην οποία εφαρμόζεται ούτε βεβαίως από τις οικονομικές σχέσεις που αναπτύσσονται σε αυτήν. Διαφορετικά οδηγούμαστε σε έναν στείρο νομικό δογματισμό όπου κυριαρχεί η τυπολατρία και η εννοιοκρατία, ενώ σκοπός του δικαίου πρέπει να είναι η διασφάλιση ενός περιβάλλοντος ανάπτυξης, δικαιοσύνης και ευημερίας της κοινωνίας.

Υπάρχει μία αμφίδρομη αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομίας και δικαίου. Ουσιαστικά οι κανόνες δικαίου πηγάζουν από την εκάστοτε κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, καθώς οι όποιες μεταβολές και συσχετισμοί στις οικονομικές σχέσεις οδηγούν την πολιτική εξουσία μέσω της νομοθέτησης κανόνων δικαίου να επέμβει και να ρυθμίσει τα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα που γεννώνται, αφού πρώτα (η πολιτική εξουσία) προβεί σε στάθμιση των ανταγωνιζόμενων και αντικρουόμενων συμφερόντων ατόμων, ομάδων, νομικών προσώπων αλλά και κοινωνικών τάξεων που συγκρούονται στο πεδίο της ρύθμισης.

Με άλλα λόγια, το δίκαιο αποτελεί στις μέρες μας κυρίαρχο τρόπο άσκησης οικονομικής πολιτικής, καθώς μέσω νομοθέτησης κανόνων δικαίου επηρεάζεται η οικονομία στη συγκεκριμένη κοινωνία.

4. Γιατί χρειάζεται η Νομική την Οικονομική Επιστήμη και γιατί χρειάζεται ο νομικός γνώσεις οικονομίας

Όλοι οι νομικοί είτε κατά την ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου είτε κατά τη συστηματοποίηση και περαιτέρω διάπλαση των κανόνων οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις οικονομικές επιπτώσεις που θα έχει η επιλογή της εκάστοτε λύσης στο πρόβλημα που εμφανίζεται.

Η γνώση και η αξιοποίηση οικονομικών γνώσεων είναι πρωτίστως χρήσιμη στο χώρο του αστικού δικαίου, και ειδικότερα στο εμπράγματο δίκαιο και στο δίκαιο των συμβάσεων και το δίκαιο των αδικοπραξιών που βρίσκονται στο πεδίο του ενοχικού δικαίου. Είναι, επίσης, χρήσιμη στο χώρο του εμπορικού δικαίου, όπως για παράδειγμα στο δίκαιο του ανταγωνισμού και στο ιδιωτικό ναυτικό δίκαιο.

Αξίζει να αναφερθεί ότι και στον τομέα του ποινικού δικαίου επιχειρείται αξιοποίηση της οικονομικής ανάλυσης για τη διερεύνηση των κινήτρων και των αποτελεσμάτων που σχετίζονται με τις ποινικές κυρώσεις, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να βελτιωθούν οι μηχανισμοί επιβολής των κυρώσεων για να επιτευχθεί καλύτερη αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα.

Ωστόσο, η συνεκτίμηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας ως αξίας του δικαίου, ώστε να επιλέγεται μεταξύ των διαθέσιμων δυνατοτήτων ενέργειας εκείνη που διασφαλίζει τη μεγαλύτερη δυνατή ωφέλεια με το μικρότερο δυνατό κόστος, είναι μεν χρήσιμη και αναγκαία για ένα νομικό, αλλά δεν μπορεί να είναι το κύριο και αποκλειστικό κριτήριο για την ερμηνεία και την εφαρμογή του δικαίου.

Η οικονομική ανάλυση του δικαίου δεν μπορεί να παραγνωρίζει ή να επιβάλλεται στους εξωοικονομικούς σκοπούς του νομοθέτη που συνδέονται με την κοινωνική και παιδαγωγική σκοπιμότητα των δεοντολογικών και επιτακτικών κανόνων δικαίου.

5. Γιατί χρειάζεται η Οικονομική Επιστήμη τη Νομική και γιατί χρειάζεται ο οικονομολόγος γνώσεις δικαίου

Η οικονομία και οι οικονομικές σχέσεις ρυθμίζονται από κανόνες δικαίου. Η ερμηνεία αυτών αποκλειστικά με γνώμονα την οικονομική ανάλυση, όπως πρεσβεύει η σχολή του Σικάγου, σύμφωνα με την οποία οι κανόνες της αγοράς επιβάλλονται στο δίκαιο κινδυνεύει να οδηγήσει τους οικονομολόγους σ' έναν οικονομικό φορμαλισμό, αντίστοιχο με αυτό που οι νομικοί πρέσβευαν μέσα από τον νομικό θετικισμό μέχρι το 19ο αιώνα και μέχρι να εμφανισθούν οι θεωρίες που συνέδεσαν το δίκαιο με την κοινωνία και την οικονομία.

Προκειμένου να γίνει αντιληπτός ο ρόλος του δικαίου από έναν οικονομολόγο είναι χρήσιμες βασικές γνώσεις της νομικής επιστήμης για την κατανόηση των άλλων σκοπών που επιδιώκει το δίκαιο.

Στην πράξη, απαιτείται ένας οικονομολόγος να γνωρίζει βασικές αρχές του συνταγματικού και κοινοτικού δικαίου, της δικονομίας που ο καθηγητής Μπέης ονόμαζε εφαρμοσμένο συνταγματικό δίκαιο, του αστικού, εμπορικού και ποινικού δικαίου.

Εξοπλισμένος με τις γνώσεις αυτές ένας οικονομολόγος θα μπορέσει να εμπλουτίσει την οικονομική ανάλυση με δικαιοπολιτικά εργαλεία ώστε η οικονομική αποτελεσματικότητα για την αγορά και την επιχειρηματικότητα και η αντιμετώπιση των οικονομικών προκλήσεων της εποχής μας να συμβαδίζει με τις επιταγές για κοινωνική ευημερία και υποστήριξη των αρχών του κράτους δικαίου.

6. Η γνώση και ο σεβασμός των αρχών του Κράτους Δικαίου είναι αναγκαίος για κάθε παρέμβαση στη Δικαιοσύνη

63

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της νομικής και οικονομικής επιστήμης είναι ολοένα και πιο σημαντική στη σύγχρονη κοινωνία.

Η διεπιστημονική συνεργασία ανάμεσα στην οικονομική και νομική επιστήμη είναι απαραίτητη για την ανάδειξη ολοκληρωμένων και πληρέστερων λύσεων σε σύγχρονα προβλήματα που χρειάζονται παράλληλα τόσο την προστασία ενός νομικού πλαισίου όσο και την σταθερότητα και αποτελεσματικότητα μιας οικονομικής πολιτικής, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις των φορολογικών νόμων, του δικαίου των επιχειρήσεων, του δικαίου του ανταγωνισμού, του Νόμου για την προστασία των καταναλωτών κ.λπ.

Ωστόσο, η βελτίωση του Δικαίου και των θεσμών της Δικαιοσύνης δεν μπορεί να γίνει με τη χρήση αποκλειστικά μεθόδων της οικονομικής επιστήμης.

Η θεωρία της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου εισήγαγε την αρχή της οικονομικής αποτελεσματικότητας του δικαίου ως αξία του δικαίου και αποτέλεσε την νομιμοποιητική βάση για την ολοένα και μεγαλύτερη εμπλοκή οικονομολόγων σε ζητήματα που αφορούν τη Δικαιοσύνη και τους θεσμούς της.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμβουλος της Κυβέρνησης και του Υπουργείου Δικαιοσύνης για θέματα που αφορούν τις εν εξελίξει μεταρρυθμίσεις στη Δικαιοσύνη και ιδίως στον δικαστικό χάρτη είναι η Παγκόσμια Τράπεζα, οι σύμβουλοι της οποίας έχουν θεσμικές συναντήσεις με τις διοικήσεις κεντρικών και περιφερειακών δικαστηρίων και δίνουν συμβουλές και κατευθύνσεις ενέργειας ακόμη και σε δικαστές Ανωτάτων Δικαστηρίων.

Μάλιστα, η νομοθέτηση με βάση τις σχετικές υποδείξεις αποτελεί προϋπόθεση για την εκταμίευση χρηματικών δόσεων από την Τράπεζα Ανάπτυξης στο πλαίσιο του αντίστοιχου προγράμματος.

Η Δικαιοσύνη, όμως, δεν λειτουργεί όπως οι επιχειρήσεις, με τη λογική κόστους-ωφέλειας, αλλά υπηρετεί εξωοικονομικούς σκοπούς που συνδέονται με τις αρχές της Δημοκρατίας και του Κράτους Δικαίου.

Τέτοιες αρχές είναι η διάκριση των εξουσιών, η αμεροληψία και ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ο σεβασμός των βασικών πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων καθώς και των ατομικών ελευθεριών, η ασφάλεια δικαίου, η αποτροπή αυθαίρετης χρήσης εξουσίας, η παροχή δικαστικής προστασίας και η διευκόλυνση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, και γενικά όλα όσα συνιστούν αυτό που ονομάζουμε Κράτος Δικαίου.

Το Κράτος Δικαίου δεν είναι μια κενή περιεχομένου θεωρία και, συνεπώς, όσοι εμπλέκονται σε ζητήματα που αφορούν τη Δικαιοσύνη, συμπεριλαμβανομένων και των οικονομολόγων, οφείλουν να γνωρίζουν τους σκοπούς του δικαίου, να κατέχουν τις βασικές γνώσεις της νομικής επιστήμης και να σέβονται τις αρχές του Κράτους Δικαίου.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 2:34'' έως 28:12'',

<https://youtu.be/rEwWJ35Tn-o>

ΟΜΙΛΙΑ

Μιχάλης Πολέμης
Αναπληρωτής Καθηγητής Παν. Πειραιώς- Επιστημονικός Υπεύθυνος LAPET

65

«**LAW** Professionals' **E**conomics **T**raining
Δραστηριότητες, Προκλήσεις και Προοπτικές»

Η ανάγκη υλοποίησης του LAPET, η δομή
και τα αναμενόμενα οφέλη του

Μιχάλης Πολέμης
Αν. Καθηγητής Παν. Πειραιώς

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

 ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης: ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Δομή παρουσίασης

Εισαγωγή

Ανάγκη οικονομικών γνώσεων

Σκοπιμότητα υλοποίησης LAPET

Δομή του LAPET

LAPET και οργάνωση δικηγορικού γραφείου

Michael H. Schill

Harry N. Wyatt Professor Emeritus of Law at the University of Chicago Law School

In his own words ...

“Many lawyers end up working in business, but their legal education leaves them ill-prepared for this. Apart from a bit of accounting, law school courses typically contain little that is of help in running an enterprise”.

Γιατί χρειάζονται
οι οικονομικές
γνώσεις σε
παρόχους
νομικών
υπηρεσιών;

Διεκδίκηση
Δικαιωμάτων Σε
Οικονομικές
Διαφορές

Εμπορικό Δίκαιο
και Συμβόλαια

Εμπορικές
Συναλλαγές και
Επενδύσεις

Φορολογικά
Θέματα

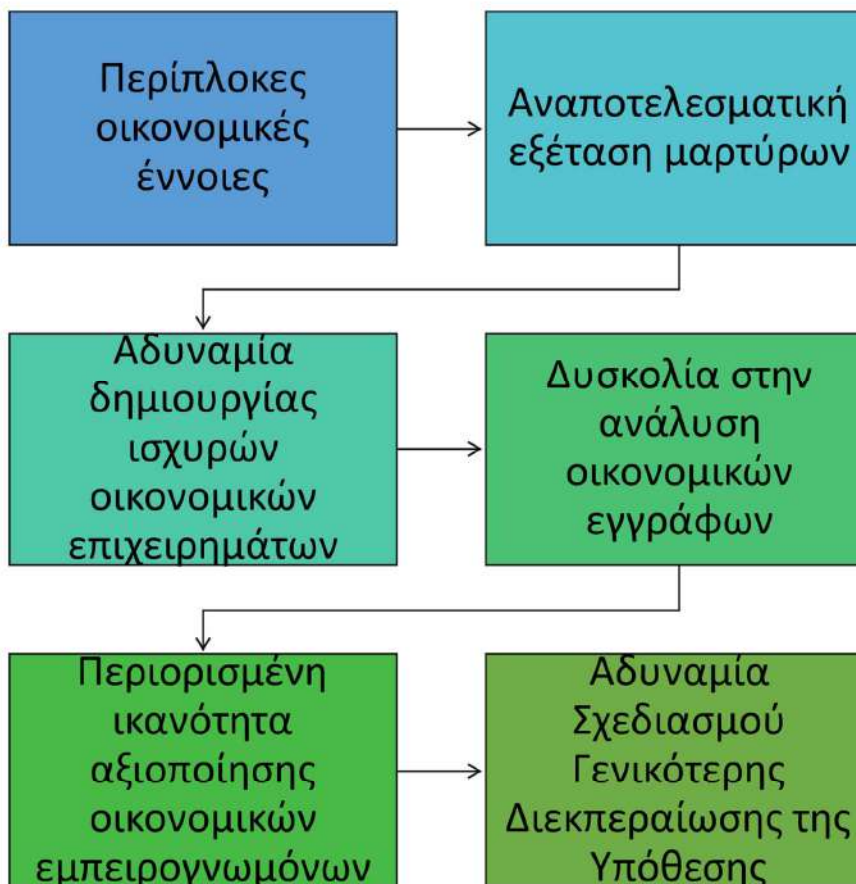
Διαχείριση
Οικονομικών
Κινδύνων

Αδυναμίες κατά την παροχή νομικών υπηρεσιών

Σκοπιμότητα υλοποίησης του LAPET

Η αναβάθμιση των γνώσεων
επαγγελματιών παροχής
νομικών υπηρεσιών, σε:

- εφαρμοσμένα θέματα
οικονομικών όπως
αξιολόγηση και μέτρηση του
ανταγωνισμού
- διοίκηση επιχειρήσεων

70

Δομή του LAPET

- Διετές ερευνητικό πρόγραμμα (2023-25)
- Χρηματοδοτείται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ), στο πλαίσιο της Δράσης «Ενίσχυση Βασικής και Εφαρμοσμένης Έρευνας» του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Υλοποιείται από: Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Συνεργαζόμενοι εταίροι:

- Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιώς

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
Piraeus Bar Association

- Trojan Economics

TROJAN ECONOMICS
Experts in Competition Economics

Εναρκτήρια ημερίδα 11/03/2024

Ομάδες «στόχου» LAPET

Πακέτα εργασίας LAPET

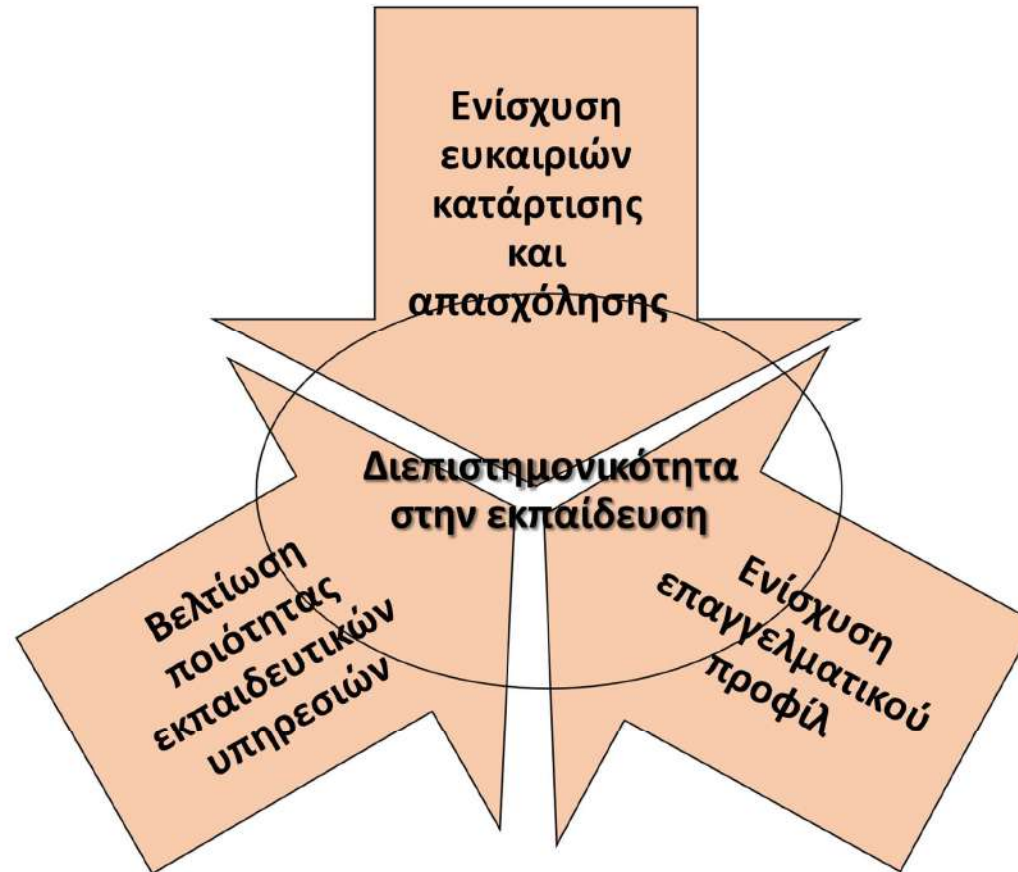
	ΠΕ1 Skill Gaps Survey	ΠΕ2 Education & Training	ΠΕ3 Portal
	<p>Έρευνα (survey) για ανίχνευση «κενών γνώσης και δεξιοτήτων»</p> <p>Οι τύποι οικονομικών γνώσεων που θα επιδιωχθεί, μέσω κατάλληλα σχεδιασμένης εκπαίδευσης, να αναβαθμιστούν, θα αφορούν σε θέματα στα οποία εντοπίζονται τα σχετικά εντονότερα «κενά γνώσης».</p>	<p>Σχεδιασμός και Παραγωγή Εκπαιδευτικού υλικού (Training Modules)</p> <p>Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού Παρακολούθηση σεμιναρίων (Workshops), μέσω εναλλακτικών και συμπληρωματικών μορφών</p>	<p>Εκπαιδευτική Ηλεκτρονική Πύλη</p> <p>(α) διαδικτυακές «μαρτυρίες» (testimonials), από επιλεγμένους εκπροσώπους επαγγελματιών του δικαίου, σχετικά με τη σημασία της κατάρτισής τους σε οικονομικά θέματα</p> <p>(β) επιλογή παρακολούθησης online «προσομοιώσεων» νομικών συζητήσεων με οικονομικό ενδιαφέρον</p> <p>(γ) σχολιασμούς και συνομιλίες μεταξύ συμμετεχόντων, μέσω του ενσωματωμένου forum χρηστών και των «Χώρων Συζήτησης»</p>
	<p>Εναρκτήρια ημερίδα 11/03/2024</p>		

Στόχοι LAPET

Εναρκτήρια ημερίδα 11/03/2024

Οφέλη LAPET

77

Επίδραση του LAPET

- Αντιμετωπίζει ένα (εκπαιδευτικό) κενό στην αγορά εργασίας και προτείνει συγκεκριμένες ενέργειες.
- Φέρει έντονα χαρακτηριστικά διεπιστημονικότητας και είναι καινοτόμο.
- Ο αντίκτυπος του έργου μπορεί να δημιουργήσει σημαντική παρακαταθήκη (legacy) για μελλοντικές δράσεις σε θεσμικό επίπεδο.

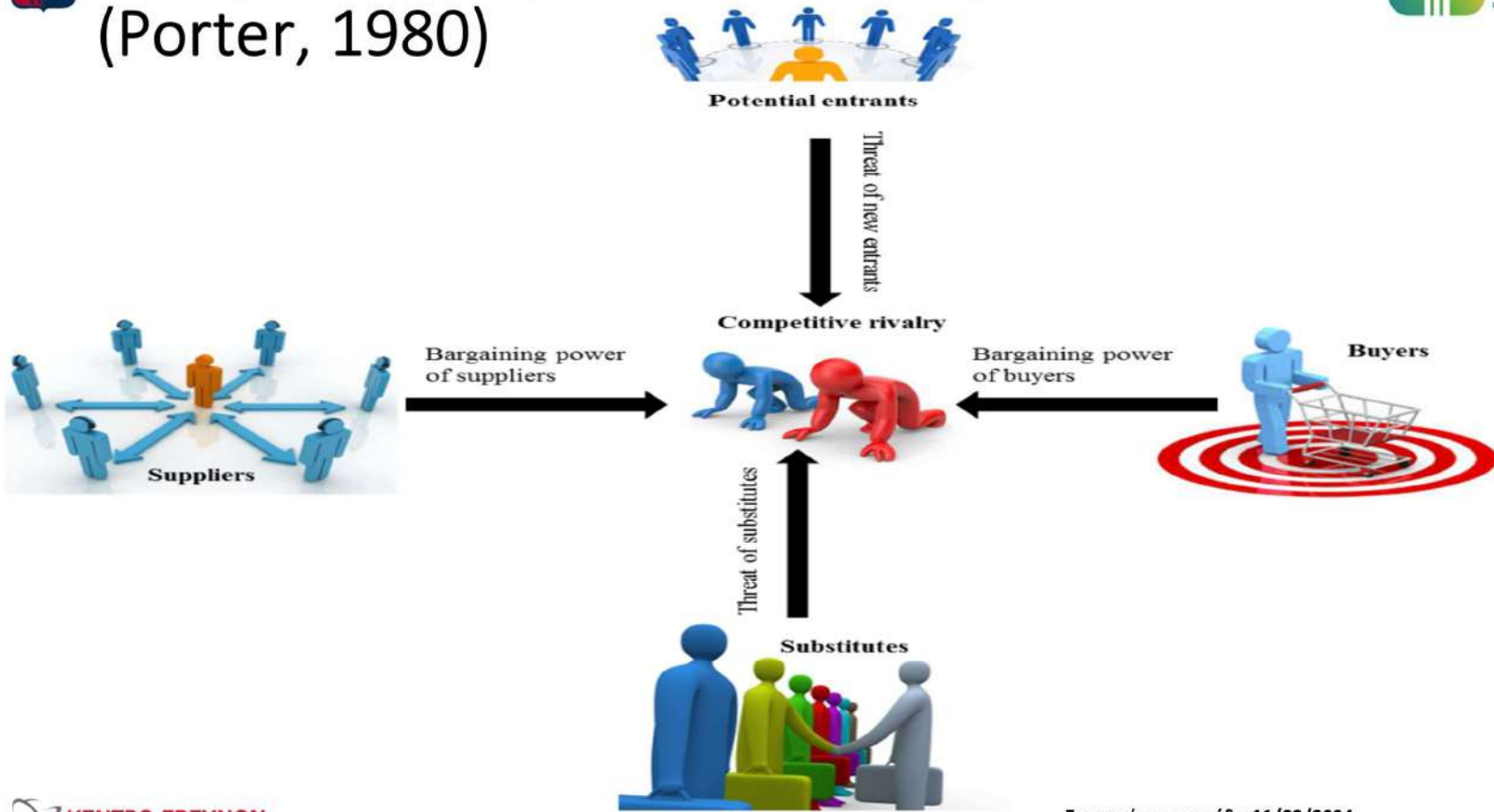
LAPET & Οργάνωση Δικηγορικού Γραφείου

Ανταγωνιστικό μοντέλο 5 δυνάμεων (Porter, 1980)

Σας ευχαριστώ για την
προσοχή σας !!!

Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης
και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της
Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης:
ΕΛ.Ι.Δ.Ε.Κ.)

Εναρκτήρια ημερίδα 11/03/2024

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 00:02'' έως 26:10'', <https://youtu.be/Vm87Zgy3X3g>

Εναρκτήρια Ημερίδα 11 Μαρτίου 2024- Πειραιάς

ΟΜΙΛΙΑ

Ιωσήφ Χασσιδ

Ομότιμος Καθηγητής Παν. Πειραιώς- μέλος της ερευνητικής ομάδας LAPET

 Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

 LAPET
Law Professionals' Economics Training

 ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Έργο ΚΕΠΠ – ΕΛΙΔΕΚ

«Οικονομικές Γνώσεις για Πάροχους Νομικών Υπηρεσιών»

Έρευνα Κενών Γνώσης και Δεξιοτήτων

 Ελλάδα 2.0
Εθνικό Σχέδιο Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας

 Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης ΕΛΙΔΕΚ.)

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)– Ι. Χασσιδ 1/15

ΤΙ?

ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΕΛΛΕΙΨΩΝ ΣΕ ΓΝΩΣΕΙΣ & ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗΣ

ΓΙΑΤΙ?

Η Έρευνα ενδιαφέρει διάφορες κατηγορίες ωφελούμενων:

- Την «ΟΜΑΔΑ ΣΤΟΧΟ»
- Τους ΧΡΗΣΤΕΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
- Τους ΠΑΡΟΧΟΥΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
- Το ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ

ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΠΟΙΗΣΗ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

ΠΩΣ?

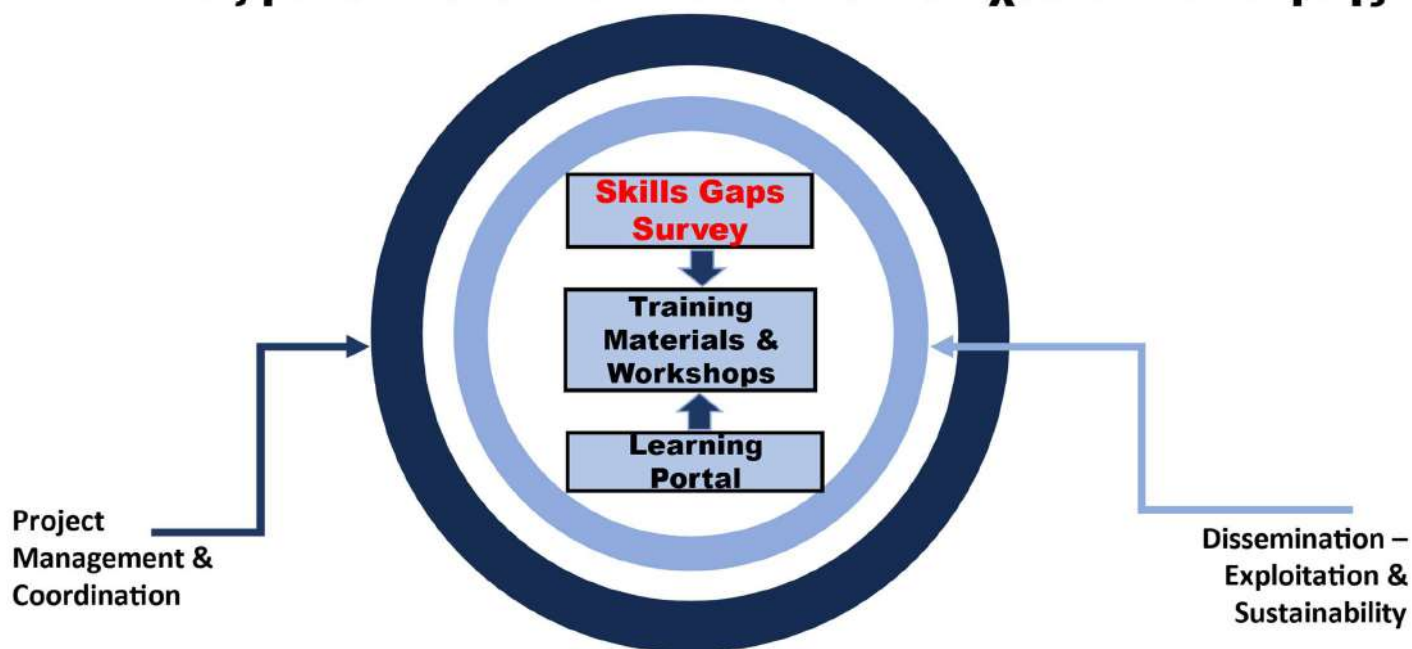
ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ – ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

- Προσφυγή στους «παίχτες» της αγοράς
- Έρευνα – πεδίου με Ερωτηματολόγιο
- Συνεντεύξεις με επιλεγμένους συνομιλητές
- Σύνθεση ευρημάτων και «προώθηση»

Ένταξη στο Αναλυτικό Πλαίσιο και το Σχέδιο Υλοποίησης

ΟΜΑΔΑ «ΣΤΟΧΟΣ»

- Πτυχιούχοι Νομικών Σχολών
- Ασκούμενοι Δικηγόροι
- Δικηγόροι
- Συμβολαιογράφοι
- Δικαστές
- Νομικοί Σύμβουλοι Επιχειρήσεων και Οργανισμών
- Paralegals

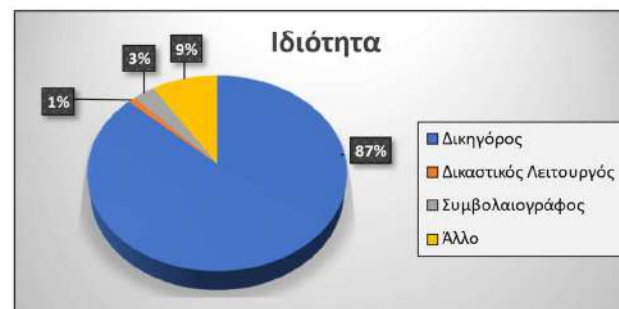
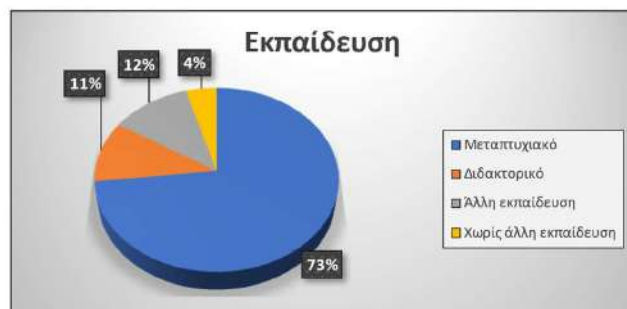
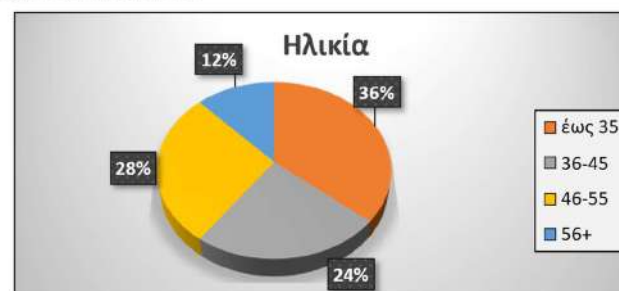

Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα
Έρευνας & Καινοτομίας

Διάρθρωση προσωρινού Δείγματος Έρευνας (15/02/2024:112 Απαντήσεις) & Χαρακτηριστικά του

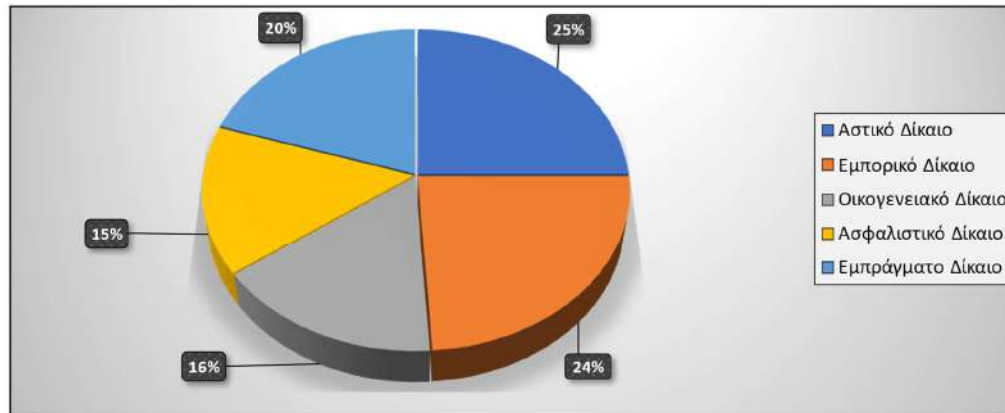
Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)- Ι. Χασιόδ

7/16

Κύριοι Τομείς Δικαίου

Εξειδίκευση επαγγελματικού ενδιαφέροντος
(πέντε πιο σημαντικοί από 13 συνολικά τομείς: 66%)

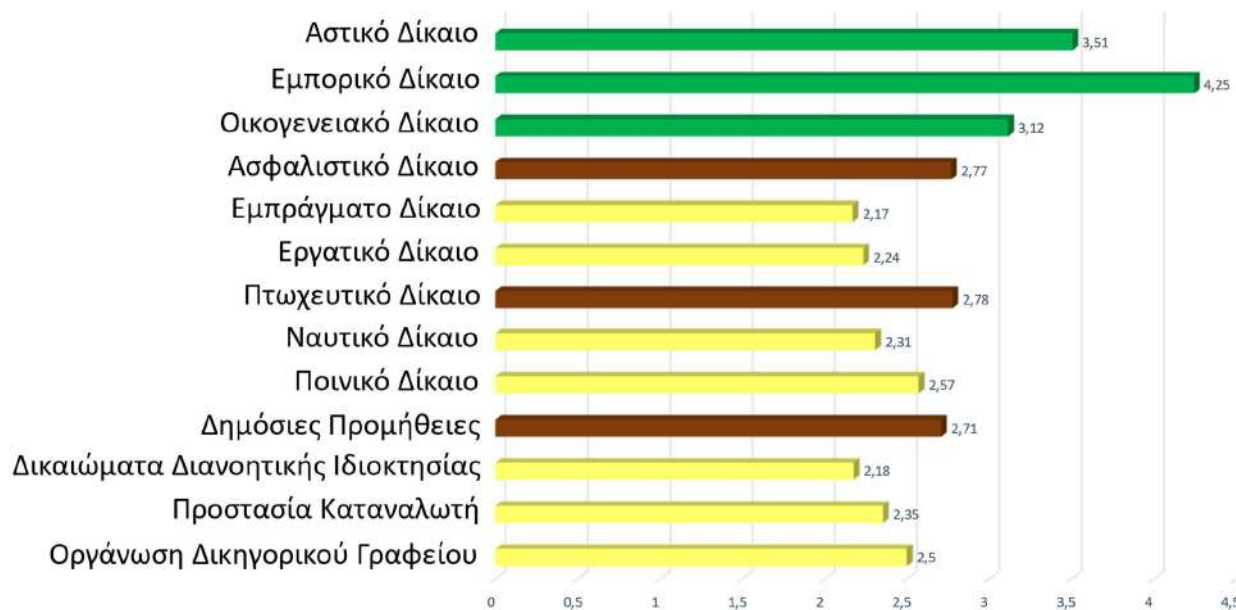
Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

ΕΛΙΔΕΚ
Ελληνικό Ίδρυμα
Έρευνας & Καινοτομίας

Αντίληψη της Χρησιμότητας Οικονομικών Γνώσεων

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ Έντασης σε Τομείς Δικαίου

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)- Ι. Χασσίδ

9/16

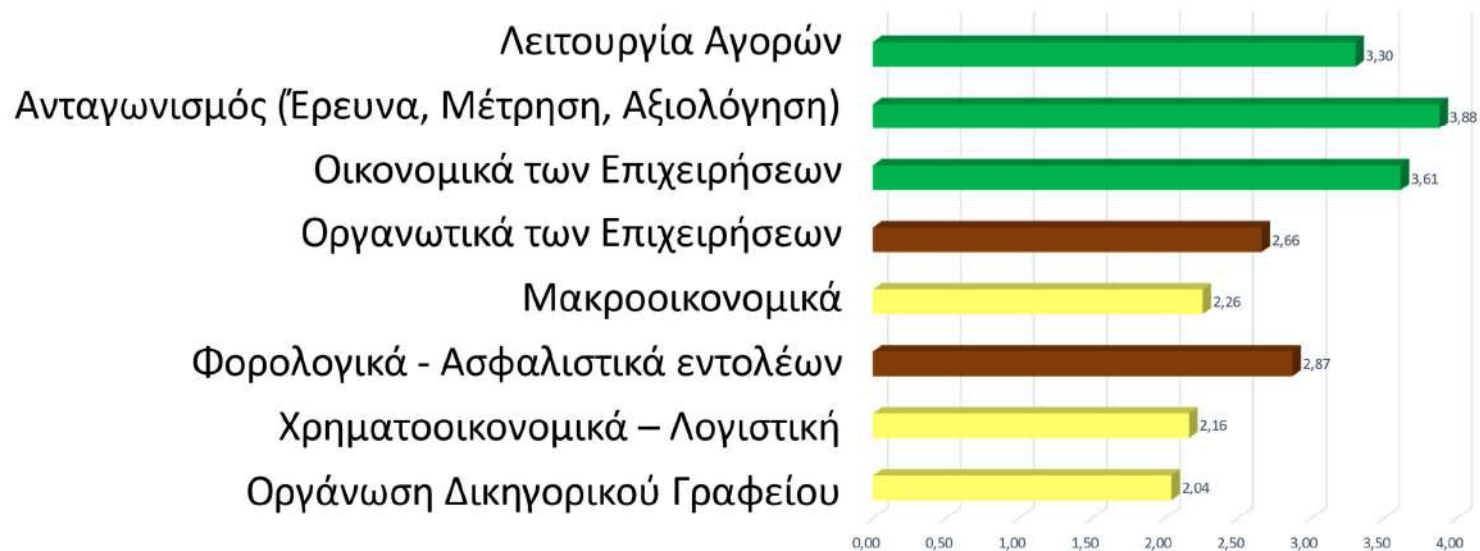

Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

Αντίληψη της Σπουδαιότητας Οικονομικών Γνώσεων

Συντελεστές Έντασης

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)- Ι. Χασιίδ

10/16

Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

Αντίληψη Επάρκειας Οικονομικών Γνώσεων

Συντελεστές Επάρκειας

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)– Ι. Χασιίδ

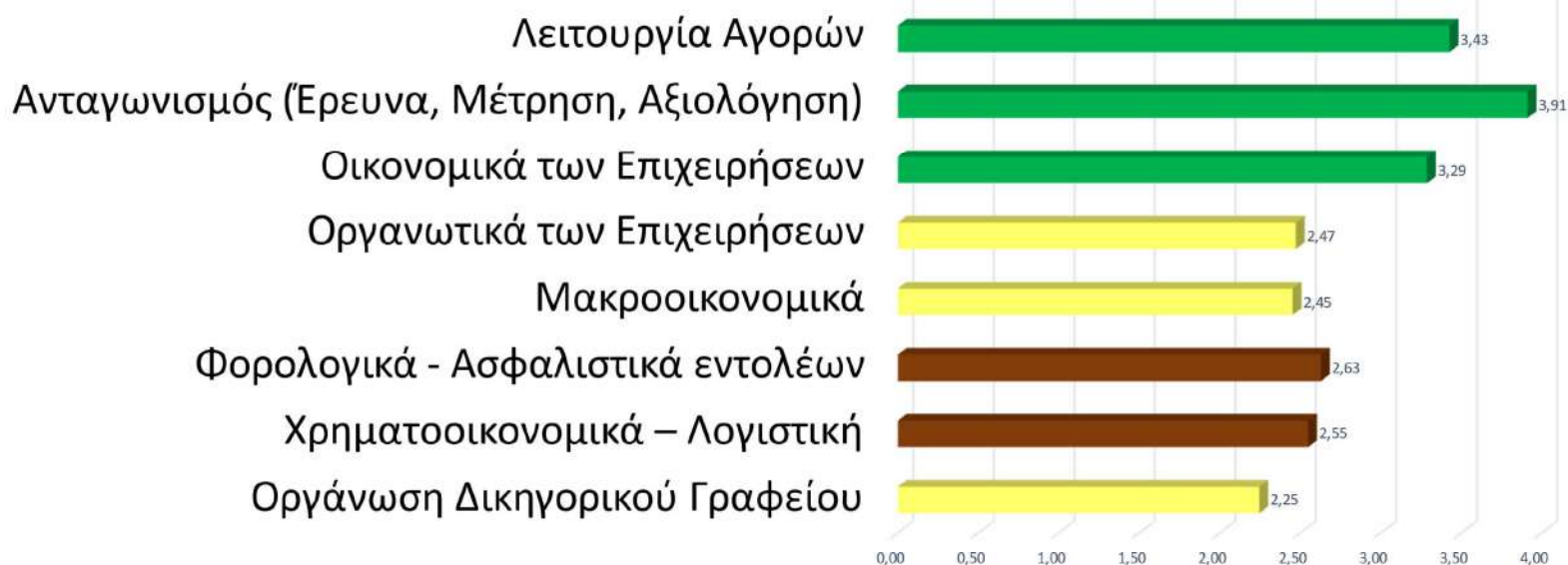
11/16

Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

Αντίληψη της Ανάγκης Αναβάθμισης Οικονομικών Γνώσεων Συντελεστές Έντασης Ανάγκης για Αναβάθμιση

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)– Ι. Χασιίδ

12/16

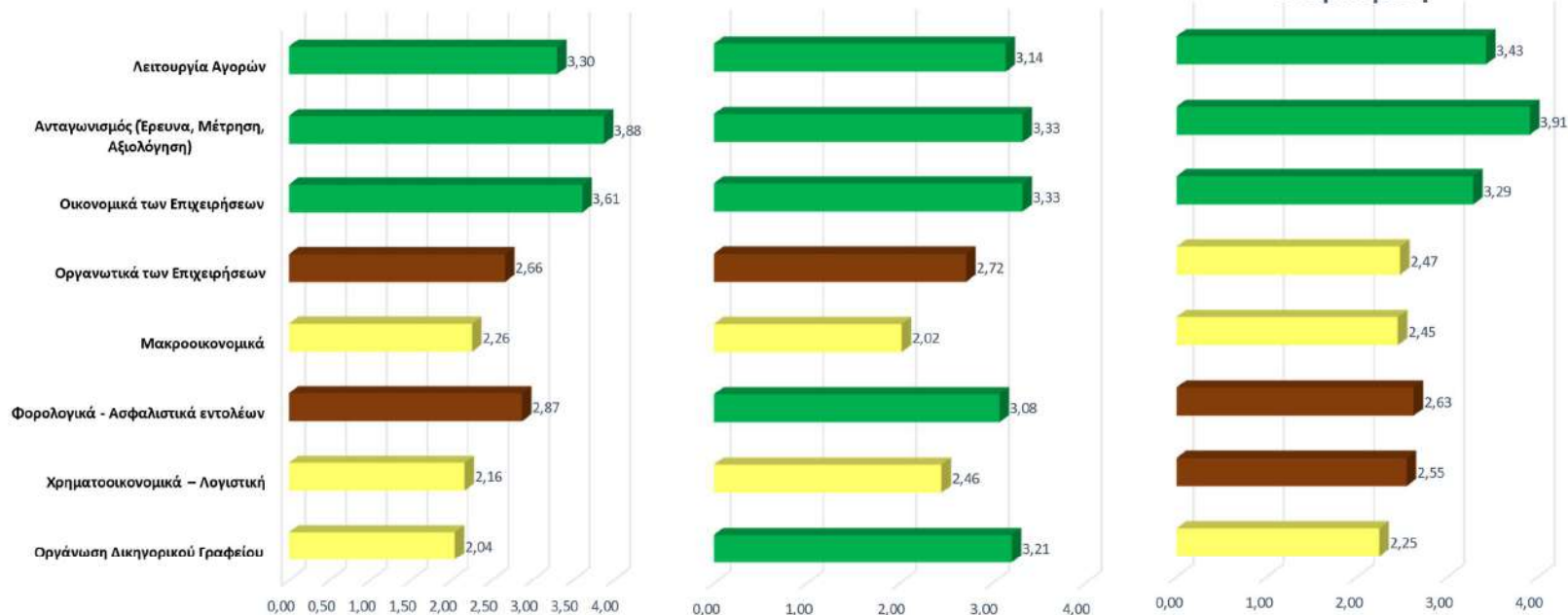
Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

Ένταση Σπουδαιότητας

Επάρκειας

**Ένταση Ανάγκης για
Αναβάθμιση**

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)– Ι. Χασιάδ

13/16

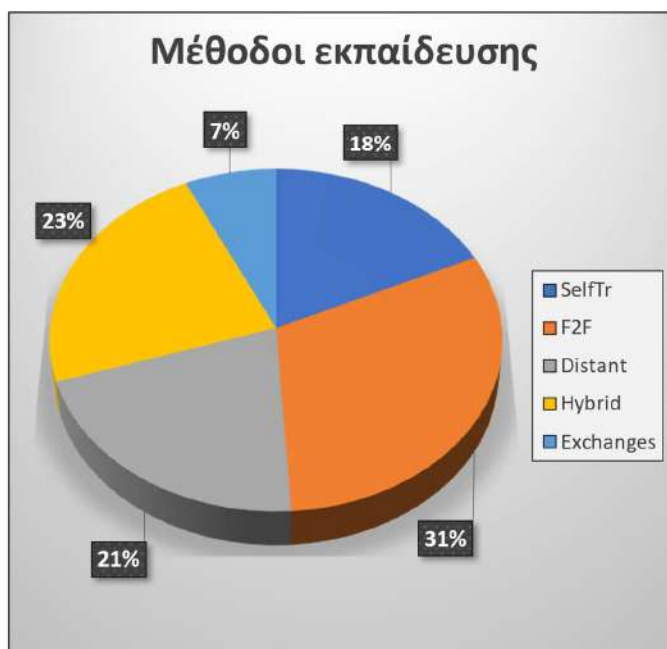

Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

Εκπαιδευτικές Διαδικασίες και Αναμενόμενα Οφέλη

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)– Ι. Χασιίδ

14/16

Συνδεδεμένες Δραστηριότητες – Επόμενες Ενέργειες

- **Ολοκλήρωση Έρευνας «Κενά Γνώσης & Δεξιοτήτων»**
- Οριστικοποίηση Επιλογών Θεματολογίας και Μεθόδων Εκπαίδευσης
- Διαμόρφωση Εκπαιδευτικού Υλικού
- Οργάνωση Εκπαίδευσης
- Υλοποίηση & Αξιολόγηση Εκπαίδευσης
- **ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΙΑΧΥΣΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ**
- Σχεδιασμός Αξιοποίησης Εμπειριών & Αποτελεσμάτων (Εθνικό & Διεθνές επίπεδο)
- Διαμόρφωση Προϋποθέσεων Βιωσιμότητας

Έργο LAPET – ΕΛΙΔΕΚ – ΚΕΠΠ

**Ευχαριστούμε για το
ενδιαφέρον σας!**
**..προσβλέπουμε σε συνέχιση
της συνεργασίας!**

Ελλάδα 2.0
ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ
ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης
και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της
Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης:
ΕΛΙΔΕΚ)

Εναρκτήρια Ημερίδα Έργου LAPET (11 Μαρτίου 2024)- Ι. Χασσίδ

16/16

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 00:34'' έως 29:10'', <https://youtu.be/QLwldP-4wEA>

ΟΜΙΛΙΑ

Αντώνιος Καρατζάς

Διευθύνων Σύμβουλος της Νομικής Βιβλιοθήκης

Εκπαιδευτικές ανάγκες των αποφοίτων νομικών σχολών σε θέματα οικονομικών

Οικονομική Επιστήμη : Μόνο για οικονομολόγους ?

Η κατανόηση της λειτουργίας της οικονομίας είναι βασική δεξιότητα για τον σύγχρονο άνθρωπο, σαν τη γραφή, τα απλά μαθηματικά και την ανάγνωση,

- Θα έπρεπε να διδάσκεται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και σε όλες τις επιστήμες
- Αντίθετα απουσιάζει από όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης με εκκωφαντικότερη την απουσία της στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες
- Ο μαθητής της Γ Λυκείου (Γενικών Λυκείων, όχι IB) ως υποψήφιος φοιτητής της νομικής εξετάζεται (παπαγαλιστί) στα Λατινικά αλλά όχι τα Οικονομικά..
- Η ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ κατανοώντας της σημασία της Οικονομικής επιστήμης και της επιχειρηματικότητας από μικρή ηλικία ενέταξε σε συνεργασία με την Deloitte στη σειρά «Παιδική Νομική Βιβλιοθήκη» το βιβλίο Ο ΠΑΓΚΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΛΕΜΟΝΑΔΕΣ μια διδακτική ιστορία παιδικής επιχειρηματικότητας συνοδεία βασικής οικονομικής και νομικής ορολογίας υπό την αιγίδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

Είναι trend σήμερα ο συνδυασμός σπουδών Νομικής & Οικονομικής επιστήμης?

Στα νεότερα χρόνια ήταν πάντα.

Στη δεκαετία του '80 ο συνδυασμός LAW & MBA σε πήγαινε «ψηλά». Μετά LAW & ECONOMICS, LAW & FINANCE, LAW, ACCOUNTING & FINANCE etc.

Σήμερα οι περισσότερες Νομικές σχολές της Ευρώπης και Β. Αμερικής συνδυάζουν σε προπτυχιακό επίπεδο βασικές οικονομικές γνώσεις και finance.

Οι απόφοιτοι του IB στην Ελλάδα που ακολουθούν νομική κατεύθυνση εξετάζονται υποχρεωτικά στα Μαθηματικά ή/και τα Οικονομικά.

Στην Ευρώπη ακόμα ωστόσο τα καθαρά Bachelors "Law & Economics" είναι λίγα.

Στην Ελλάδα από τα 44 μαθήματα για το πτυχίο Νομικής, προτιμούμε να σπάσουμε την Πολιτική Δικονομία σε 6 μαθήματα συμπεριλαμβάνοντας στο Syllabus Φιλοσοφία του Δικαίου κ.α. αλλά όχι Οικονομικά και Λογιστική.

100

Είναι μόνο trend ή ανάγκη ?

- Ο κόσμος αλλάζει με ραγδαίους ρυθμούς
- Τα νομικά ζητήματα καθίστανται όλο και πιο περίπλοκα
- Νέοι κλάδοι δικαίου, νέες μορφές προστασίας, εισαγωγή τεχνολογίας παντού
- Σήμερα νομοθετούμε μετρώντας την οικονομική επίδραση του κανόνα δικαίου
- Οι οικονομικές γνώσεις στον Νομικό υπόσχονται υψηλού επιπέδου υπηρεσίες και αμοιβές .

Διευκρινιστικά :

1. Τα «Οικονομικά» του νομικού συμπεριλαμβάνουν το κλάδο της Φορολογίας και της Λογιστικής

2. Κατηγορίες νομικών επαγγελματιών που χρειάζονται τα οικονομικά

- Εφαρμοστές του Δικαίου (δικαστικοί λειτουργοί, οι λιγότεροι εξοικειωμένοι με τις οικονομικές έννοιες)
- Συλλειτουργοί της Δικαιοσύνης (δικηγόροι δημόσιου(ΝΣΚ κα) & ιδιωτικού τομέα)
- Ακαδημαϊκοί (καθηγητές, μέλη νομοπαρασκευαστικών επιτροπών)

8+1 λόγοι Νομική & Οικονομική Επιστήμη πάνε χέρι - χέρι

1. Ιστορικοί λόγοι

- Ρωμαϊκό Δίκαιο: Το Ρωμαϊκό Δίκαιο ήταν εξαιρετικά εξελιγμένο και ενσωμάτωνε έννοιες οικονομικής σκέψης, όπως οι συμβάσεις, οι οικονομικές υποχρεώσεις και η ιδιοκτησία.
- Μεσαιωνική Ευρώπη: Οι κανόνες του εμπορίου συχνά εκδηλώθηκαν μέσα από νομικά κείμενα
- Αναγέννηση & Διαφωτισμός : Αναζήτηση νέων νομικών και οικονομικών ιδεών

- Σύγχρονη Εποχή: Οι νομικοί και οικονομικοί επιστήμονες συνεργάζονται σε πολλούς τομείς, όπως το Δίκαιο των επιχειρήσεων, χρηματοοικονομικό δίκαιο, διαίτησία, διαμεσολάβηση κ.α.

2. Δεν νοείται in house lawyer σε Επιχείρηση χωρίς οικονομική παιδεία

Ένας δικηγόρος με γνώσεις οικονομικών και λογιστικής συν διαμορφώνει την επιχείρηση και αποτελεί «πυξίδα» για τους στρατηγικούς της στόχους

- Κατανοεί βασικές οικονομικές έννοιες, δείκτες κερδοφορίας, ρευστότητας και αποτελεσματικότητας,
- Εξάγει συμπεράσματα από την ανάγνωση ισολογισμών
- Συμβάλλει στην επίτευξη των επιδιωκόμενων οικονομικών στόχων
- Καθίσταται πολύτιμο στέλεχος της επιχείρησης και υπηρετεί την στρατηγική και τους στόχους της εταιρείας στην οποία βρίσκεται.

101

3. Οι νομικές αποφάσεις έχουν οικονομικά αποτελέσματα

Η κατανόηση των οικονομικών και λογιστικών μεγεθών ενισχύει την ικανότητα του δικηγόρου να λαμβάνει τεκμηριωμένες αποφάσεις.

- Αυτό περιλαμβάνει την αξιολόγηση της **ανάλυσης κόστους-οφέλους** των νομικών στρατηγικών, την κατανόηση των οικονομικών επιπτώσεων των νομικών αποφάσεων και τη συμβουλευτική υποστήριξη των πελατών σχετικά με τις πιο οικονομικά βιώσιμες επιλογές.
- Ένα οικονομικό background επιτρέπει στους δικηγόρους να **σταθμίζουν** τα οικονομικά αποτελέσματα παράλληλα με τις νομικές εκτιμήσεις, οδηγώντας σε πιο ολιστική και ρεαλιστική **λήψη αποφάσεων**.

4. Διαχειριστική Νομικού ρίσκου & Κανονιστική Συμμόρφωση

Η κατανόηση των χρηματοοικονομικών και των λογιστικών προτύπων βοηθά τους δικηγόρους να συμβουλεύουν πελάτες και επιχειρήσεις σε θέματα νομικού ρίσκου & κανονιστικής συμμόρφωσης.

- το νομικό τμήμα καλείται να αξιολογήσει δεδομένα με αμιγώς οικονομικά και λογιστικά χαρακτηριστικά

5. Αναδυόμενες τεχνολογίες FinTech, Blockchain etc

Η ραγδαία εξέλιξη της χρηματοοικονομικής τεχνολογίας (FinTech) απαιτούν από τους δικηγόρους να έχουν τόσο νομική όσο και χρηματοοικονομική αντίληψη.

- Οι δικηγόροι με γνώσεις οικονομικών και λογιστικής μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα σε νομικά ζητήματα που σχετίζονται με τα κρυπτονομίσματα, τις ψηφιακές πληρωμές και άλλες σημαντικές εξελίξεις της FinTech.
- Η κατανόηση των χρηματοοικονομικών αρχών που διέπουν αυτές τις τεχνολογίες βοηθά στην παροχή συμβουλών με τις επενδύσεις και τα χρηματοοικονομικά εργαλεία δανεισμού των επιχειρήσεων.

102

6. Ο νομικός που γνωρίζει οικονομικά εμπνέει σιγουριά και ασφάλεια στον εντολέα του

Όλο και περισσότεροι πελάτες δικηγόρων χρειάζονται νομικές συμβουλές που απαραίτητως προϋποθέτουν οικονομική αντίληψη.

- Οι δικηγόροι με γνώσεις οικονομικών και λογιστικής είναι λίγοι και αμείβονται κατά κανόνα πολύ υψηλότερα σε ένα πολύ ανταγωνιστικό επάγγελμα.
- Η «φοβία» του νομικού με τα νούμερα που συμπαρασύρει τα μαθηματικά, τη λογιστική και φορολογία έχει διαμορφώσει ένα ολιγοπώλιο νομικών, Φορολόγων και Χρηματοοικονομικών συμβούλων που συγκεντρώνεται στην Αθήνα, μετριέται σε 2-3 δεκάδες επαγγελματιών και αμείβεται με πολύ υψηλές αμοιβές.

7. Κοινός κώδικας επικοινωνίας με άλλα τμήματα της επιχείρησης

Απαραίτητη προϋπόθεση ανάληψης ρόλου διοικητικής ευθύνης του νομικού συμβούλου της επιχείρησης είναι η γνώση τόσο της μικροοικονομίας της επιχείρησης όσο και του μακροοικονομικού περιβάλλοντος

- Μόνο έτσι είναι σε θέση να κατανοήσει και αξιολογήσει ψύχραιμα και ολιστικά τις οικονομικές αναλύσεις και τους στόχους των άλλων τμημάτων της επιχείρησης.
- Να συμβουλευσει τα στελέχη και τους εντολείς του με γνώμονα το καλύτερο δυνατό οικονομικό αποτέλεσμα με το λιγότερο νομικό ρίσκο.

8. Ο νομικός που γνωρίζει Οικονομικά το διευρύνει τις επιλογές του

Δεξιότητες/γνώσεις οικονομικών και λογιστικής επιτρέπουν στους δικηγόρους να εξειδικευτούν και να εισέλθουν σε νέους ανερχόμενους κλάδους

- Ιδιαίτερα κρίσιμο σε σύγχρονους τομείς του δικαίου όπως το δίκαιο των κινητών αξιών, κρατικές ενισχύσεις, δίκαιο του ανταγωνισμού κ.α.

- Απαραίτητο σε νέες μορφές άσκησης δικηγορίας όπως η εξωδικαστική επίλυση διαφορών, Διαμεσολάβηση, Διαιτησία, Διαπραγματεύσεις

9. ESG & Βιώσιμη Ανάπτυξη – Το μέλλον του «επιχειρείν»

Καθώς τα κριτήρια ESG είναι πλέον *must* στην σύγχρονη επιχείρηση οι δικηγόροι με οικονομική παιδεία είναι σε πιο ανταγωνιστική θέση να παρέχουν συμβουλές για τα συναφή νομικά ζητήματα.

- Ο νομικός έτσι μπορεί να κάνει αξιολόγηση των οικονομικών κινδύνων και ευκαιριών που συνδέονται με την περιβαλλοντική συμμόρφωση, τις πρωτοβουλίες ΕΚΕ και τις αρχές εταιρικής διακυβέρνησης
- Καθοδηγεί τον εντολέα του μέσω της συμμόρφωσης, των απαιτήσεων υποβολής εκθέσεων και των βιώσιμων επιχειρηματικών πρακτικών.

103

Τελικά τα οικονομικά αποτελούν μια σοφή επιλογή για τον νομικό;

Στο σύγχρονο, διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, η οικονομική παιδεία για τον νομικό έχει περάσει από το “nice to have” στο “must have”

- Ο υψηλός ανταγωνισμός στο νομικό επάγγελμα συνεπάγεται απαιτήσεις για καλύτερες υπηρεσίες, ευελιξία, ανθεκτικότητα και μετάφραση των νομικών επιλογών σε οικονομικά μεγέθη
- Ένας σύγχρονος Business Lawyer με οικονομικό θεωρητικό και πρακτικό υπόβαθρο πληροί όλες τις προϋποθέσεις για να αποτελέσει ένα περιζήτητο στέλεχος για κάθε επιχειρηματική οντότητα, διανοίγοντας νέους δρόμους και προοπτικές τόσο για την οντότητα που υπηρετεί όσο και για την επαγγελματική του αυταξία.

Ευχαριστώ!

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 00:24'' έως 14:57'', <https://youtu.be/5rPHogyVUzc>

ΟΜΙΛΙΑ

Παναγιώτης Αγησιλάου
Διευθύνων Σύμβουλος της Trojan Economics

Σύγχρονα Οικονομικά Εργαλεία σε Υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού

1. Εισαγωγή

Σε μία εποχή που χαρακτηρίζεται από την ταχεία εξέλιξη των αγορών και την εμφάνιση νέων καινοτόμων επιχειρηματικών μοντέλων ο εκσυγχρονισμός των οικονομικών εργαλείων σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού καθίσταται επιτακτικός.

Το σημερινό οικονομικό τοπίο που χαρακτηρίζεται από την παγκοσμιοποίηση των αγορών, τη διάχυτη επιρροή των ψηφιακών πλατφορμών και τον αυξανόμενο ρόλο των δεδομένων στην παραγωγική διαδικασία, αναδιαμορφώνει τον ανταγωνισμό δημιουργώντας πολυσχιδείς προκλήσεις για την Πολιτική Ανταγωνισμού.

Τα παραδοσιακά οικονομικά εργαλεία που θεμελιώνονται σε απλές σχέσεις μεταξύ της δομής, της συμπεριφοράς και των αποτελεσμάτων αδυνατούν να προσφέρουν λύσεις σε αυτές τις προκλήσεις. Θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν και να προσαρμοστούν ώστε να παρέχουν πληρέστερη κατανόηση σε σχέση με τις σύνθετες αλληλοεπιδράσεις μεταξύ των οικονομικών δρώντων σε ένα όλο και περισσότερο διασυνδεδεμένο και περίπλοκο οικονομικό περιβάλλον.

Σε ανταπόκριση με τις προκλήσεις που αναφέρθηκαν πιο πάνω έχουν αναπτυχθεί νέα σύγχρονα οικονομικά εργαλεία για χρήση σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού. Η ανάπτυξη αυτών των εργαλείων αντανάκλα την προοδευτική εξέλιξη και προσαρμογή της οικονομικής θεωρίας στο συνεχώς μεταβαλλόμενο ανταγωνιστικό περιβάλλον.

105

Τα εργαλεία αυτά, όπως για παράδειγμα η ανάλυση της κριτικής απώλειας, οι δείκτες ανοδικής πίεσης τιμών, τα μοντέλα προσομοίωσης, η μηχανική εκμάθηση και η ανάλυση μεγάλων δεδομένων, ενσωματώνουν σύγχρονη οικονομική σκέψη πέραν από τα αυστηρά πλαίσια της παραδοσιακής βιομηχανικής οργάνωσης και της κλασικής οικονομικής θεωρίας. Ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης και χρήσης σύγχρονων οικονομικών εργαλείων έχει εμπλουτιστεί η εργαλειοθήκη των υπεύθυνων χάραξης αλλά και εφαρμογής της Πολιτικής Ανταγωνισμού συμβάλλοντας στη λήψη πιο καλά ενημερωμένων αποφάσεων. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν ορισμένα βασικά οικονομικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού.

2. Η εξέλιξη των οικονομικών εργαλείων και η χρήση τους σε υποθέσεις πολιτικής ανταγωνισμού

2.1 Δείκτης συγκέντρωσης Herfindahl-Hirschman Index (HHI)

Μία από τις αρχικές προκλήσεις στο σχεδιασμό και την πρακτική εφαρμογή της Πολιτικής Ανταγωνισμού αποτέλεσε η μέτρηση του βαθμού συγκέντρωσης των αγορών. Η ανάγκη αυτή προέκυψε από την αναγνώριση της σημασίας που διαδραματίζει η δομή της αγοράς σε σχέση με τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και τις επιδόσεις της αγοράς, ειδικότερα όσον αφορά την ευημερία των καταναλωτών.

Οι πρώτες προσπάθειες ποσοτικοποίησης του βαθμού συγκέντρωσης των αγορών βασίστηκαν σε απλούς δείκτες που υπολογίζουν το αθροιστικό / συνδυασμένο μερίδιο αγοράς των μεγαλύτερων επιχειρήσεων (γνωστοί στην βιβλιογραφία ως Λόγοι Συγκέντρωσης – Concentration Ratios). Οι εν λόγω δείκτες δεν μπορούν ωστόσο να δώσουν μια συνολική εκτίμηση της δυναμικής του ανταγωνισμού στην αγορά, καθότι αφενός υπολογίζονται βάσει στοιχείων των μεριδίων αγοράς ενός υποσυνόλου επιχειρήσεων και αφετέρου παραγνωρίζουν την κατανομή και κατά συνέπεια τις ενδεχόμενες ασυμμετρίες στα μερίδια αγοράς των επιχειρήσεων.

Η εισαγωγή από τους οικονομολόγους Herfindahl και Hirschman τη δεκαετία του 1950 του δείκτη συγκέντρωσης Herfindahl-Hirschman Index (γνωστού στη βιβλιογραφία ως δείκτη HHI) αποτέλεσε ένα σημαντικό ορόσημο προς την κατεύθυνση της πιο ολοκληρωμένης κατανόησης της δομής μίας αγοράς. Ο εν λόγω δείκτης υπολογίζεται από το άθροισμα των τετραγώνων των μεριδίων αγοράς όλων των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε μία αγορά. Οι τιμές του δείκτη HHI κυμαίνονται μεταξύ 0 στην περίπτωση μιας τέλει ανταγωνιστικής αγοράς και 10.000 στην περίπτωση μιας αμιγώς μονοπωλιακής αγοράς.

Ο δείκτης ΗΗΙ θεωρείται ένα πιο αξιόπιστο και ακριβές μέτρο του βαθμού συγκέντρωσης μιας αγοράς, εφόσον λαμβάνει υπόψη και τις μικρότερες επιχειρήσεις οι οποίες ενδεχομένως να ασκούν σημαντικούς ανταγωνιστικούς περιορισμούς στη συμπεριφορά των μεγαλύτερων επιχειρήσεων. Επίσης, ο δείκτης ΗΗΙ λαμβάνει υπόψη την κατανομή των μεριδίων αγοράς γεγονός που τον καθιστά πιο ευαίσθητο σε ενδεχόμενες αλλαγές στη δομή της αγοράς, π.χ. ως αποτέλεσμα συγχωνεύσεων.

Ο δείκτης ΗΗΙ έχει καθιερωθεί σε διάφορες δικαιοδοσίες ως ένα κοινά αποδεκτό εργαλείο προκαταρκτικής αξιολόγησης συγχωνεύσεων επιχειρήσεων από Αρχές Ανταγωνισμού.

Αναφέρεται για παράδειγμα ότι σύμφωνα με τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όσον αφορά τις οριζόντιες συγκεντρώσεις επιχειρήσεων, θεωρείται πιο πιθανό να προκύψουν ζητήματα ανταγωνισμού σε αγορές όπου η δείκτης ΗΗΙ κυμαίνεται μεταξύ 1.000 – 2.000 και η μεταβολή του δείκτη ΗΗΙ ως αποτέλεσμα της υπό αξιολόγηση συγκέντρωσης είναι μεγαλύτερη από 250 ή σε περιπτώσεις όπου ο δείκτης ΗΗΙ είναι μεγαλύτερος από 2000 ενώ η μεταβολή του δείκτη ΗΗΙ ως αποτέλεσμα της υπό αξιολόγηση συγκέντρωσης είναι μεγαλύτερη από 150.

Επιπλέον, ο δείκτης ΗΗΙ αποτελεί χρήσιμο εργαλείο όσον αφορά τον εντοπισμό αγορών που είναι πιο επιρρεπείς για ανάπτυξη ανταγωνιστικών συμπεριφορών ή/και τον σχεδιασμό πολιτικών που αποσκοπούν στην προαγωγή του ανταγωνισμού μέσω της άρσης εμποδίων εισόδου που συμβάλουν στην ύπαρξη ή/και τη διατήρηση αγορών με ολιγοπωλιακή ή μονοπωλιακή δομή.

Ένα πρόσθετο σημαντικό πλεονέκτημα του δείκτη ΗΗΙ σε σχέση με τους Λόγους Συγκέντρωσης είναι η συμβατότητα του με θεωρητικά οικονομικά υποδείγματα όπως το υπόδειγμα Cournot, γεγονός που επιτρέπει την αξιολόγηση της επίδρασης διαρθρωτικών χαρακτηριστικών μίας αγοράς στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και στις επιδόσεις της αγοράς. Αυτή η αξιολόγηση είναι ιδιαίτερα σημαντική σε υποθέσεις που αφορούν την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία αλλά και σε υποθέσεις που αφορούν τον προληπτικό έλεγχο συγκεντρώσεων επιχειρήσεων.

2.2 Ελαστικότητα της ζήτησης

Ένα άλλο παραδοσιακό οικονομικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού είναι η ελαστικότητα της ζήτησης. Η έννοια της ελαστικότητας της ζήτησης εισήχθη από τον Alfred Marshall περί το 1890 στο βιβλίο του «Αρχές των Οικονομικών».

Η ελαστικότητα της ζήτησης μετρά την ευαισθησία της ζητούμενης ποσότητας ενός προϊόντος σε μεταβολές της τιμής του. Μία χαμηλή ελαστικότητα της ζήτησης υποδηλώνει ότι οι καταναλωτές παρουσιάζουν μικρότερη ευαισθησία σε αλλαγές των τιμών, γεγονός που

δεικνύει ότι η επιχείρηση διαθέτει σε κάποιο βαθμό μονοπωλιακή ισχύ εφόσον έχει μεγαλύτερο περιθώριο αύξησης των τιμών της χωρίς τον κίνδυνο απώλειας μεγάλου όγκου πωλήσεων. Αντίθετα, μια υψηλή ελαστικότητα ζήτησης υποδηλώνει ότι οι καταναλωτές παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευαισθησία σε αλλαγές των τιμών, γεγονός που δεικνύει ότι η επιχείρηση αντιμετωπίζει σημαντικούς ανταγωνιστικούς περιορισμούς στη διαμόρφωση της τιμολογιακής της στρατηγικής εφόσον η αύξηση των τιμών της σχετίζεται με υψηλό κίνδυνο απώλειας μεγάλου όγκου πωλήσεων. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, αυτή η σχέση αντανακλάται και στον δείκτη μονοπωλιακής ισχύος Lerner.

Η ελαστικότητα της ζήτησης χρησιμοποιείται σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού προκειμένου να αξιολογηθούν τα κίνητρα των επιχειρήσεων όσον αφορά την αλλαγή της τιμολογιακής στρατηγικής τους π.χ. αύξηση ή μείωση των τιμών ή εφαρμογή διακριτικών τιμών.

Η ελαστικότητα της ζήτησης είναι επίσης χρήσιμη και σε υποθέσεις που αφορούν την ποσοτικοποίηση της βλάβης των καταναλωτών ως αποτέλεσμα παραβάσεων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Για παράδειγμα, σε υποθέσεις καρτέλ η ελαστικότητα ζήτησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εκτίμηση του ύψους της υπερχρέωσης (overcharge) των καταναλωτών.

2.3 Δείκτης μονοπωλιακής ισχύος Lerner

Ένα παραδοσιακό οικονομικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την άμεση μέτρηση / ποσοτικοποίηση των ανταγωνιστικών πιέσεων που αντιμετωπίζει μια επιχείρηση, και κατ' επέκταση του βαθμού ισχύος που κατέχει στην αγορά, είναι ο δείκτης μονοπωλιακής ισχύος Lerner. Ο εν λόγω δείκτης εισήχθη από τον οικονομολόγο Abba Lerner το 1934.

Ο δείκτης Lerner υπολογίζει τη διαφορά μεταξύ της τιμής και του οριακού κόστους (mark-up) ως αναλογία της τιμής. Μία υψηλότερη τιμή του δείκτη Lerner υποδηλώνει ότι η επιχείρηση δεν αντιμετωπίζει σημαντικούς ανταγωνιστικούς περιορισμούς και επομένως έχει τη δυνατότητα να τιμολογεί πολύ πιο πάνω από το οριακό της κόστος.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο δείκτης Lerner μπορεί να εκτιμηθεί στη βάση στοιχείων που αφορούν τον δείκτη συγκέντρωσης HHI. Η εν λόγω εκτίμηση εδράζεται σε θεωρητικά οικονομικά υποδείγματα που συσχετίζουν το δείκτη HHI με τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων μέσω της ποσοτικοποίησης των περιθωρίων κέρδους. Αυτή η σχέση παρέχει μια σχετικά απλή και ολοκληρωμένη άποψη σχετικά με την ανταγωνιστική ένταση σε μια αγορά.

Ο δείκτης Lerner χρησιμοποιείται σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού ως ένδειξη της ισχύος των ανταγωνιστικών πιέσεων που αντιμετωπίζει μια επιχείρηση ή/και της έκτασης του περιορισμού των ανταγωνιστικών πιέσεων σε μία αγορά λόγω αλλαγής στη δομή της (π.χ. μέσω συγχώνευσης). Επιπλέον, ο δείκτης ΗΗΙ αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ποσοτικοποίηση της βλάβης των καταναλωτών λόγω αντιανταγωνιστικών πρακτικών (π.χ. εφαρμογή υπερβολικής τιμολόγησης).

Επιπρόσθετα, ο δείκτης Lerner αποτελεί εργαλείο για τον εντοπισμό των αγορών εντός των οποίων ο ανταγωνισμός δυσλειτουργεί και επομένως χρήζουν πρόσθετης διερεύνησης, ειδικότερα στην περίπτωση που τα περιθώρια κέρδους είναι άκαμπτα και παραμένουν διαχρονικά πολύ ψηλά.

2.4 Ανάλυση κριτικής απώλειας

Ένα σχετικά σύγχρονο οικονομικό εργαλείο για την αξιολόγηση των δυνητικών επιδράσεων συγχωνεύσεων επιχειρήσεων είναι η ανάλυση κριτικής απώλειας (Critical Loss Analysis). Αυτό το εργαλείο αξιολογεί την ευαισθησία των καταναλωτών σε αυξήσεις τιμών από συγκεκριμένη επιχείρηση, επιτρέποντας την πληρέστερη κατανόηση των ανταγωνιστικών πιέσεων που αντιμετωπίζει.

Ο πυρήνας της ανάλυσης της κριτικής απώλειας περιλαμβάνει την εκτίμηση της μέγιστης απώλειας όγκου πωλήσεων που θα μπορούσε να υποστεί η συγχωνευμένη οντότητα προτού η αύξηση των τιμών της μετά την συγχώνευση καταστεί οικονομικά ασύμφορη. Η ποσότητα αυτή καλείται κριτική απώλεια. Ακολούθως, γίνεται εκτίμηση της αναμενόμενης πραγματικής απώλειας που θα έχει η συγχωνευμένη οντότητα στην περίπτωση αύξησης των τιμών της μετά τη συγχώνευση. Όταν η κριτική απώλεια είναι μεγαλύτερη από την πραγματική απώλεια, η αύξηση των τιμών μετά τη συγχώνευση θεωρείται πιθανή, γεγονός που υποδηλώνει ενδεχόμενη εξασθένηση των ανταγωνιστικών πιέσεων και συνακόλουθη πρόκληση βλάβης στην ευημερία των καταναλωτών.

Ένα σημαντικό πλεονεκτήματα της ανάλυσης κριτικής απώλειας είναι ότι βασίζεται σε ένα διαισθητικά εύληπτο πλαίσιο ανάλυσης παρέχοντας ένα σαφές ποσοτικό κατώφλι για την αξιολόγηση της επίδρασης της αύξησης των τιμών. Σχετικό είναι και το ότι η διενέργεια της ανάλυσης κριτικής απώλειας δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητική σε δεδομένα. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή της μπορεί να συμβάλει σε μία γρήγορη και έγκαιρη προκαταρκτική αξιολόγηση υποθέσεων Πολιτικής Ανταγωνισμού ακόμη και όταν η διαθεσιμότητα δεδομένων είναι σχετικά περιορισμένη.

Η ανάλυση κριτικής απώλειας χρησιμοποιείται ευρέως και για την οριοθέτηση των σχετικών αγορών, συμβάλλοντας στον εντοπισμό του μικρότερου συνόλου προϊόντων / γεωγραφικών περιοχών όπου ένας υποθετικός μονοπωλητής θα μπορούσε να εφαρμόσει επικερδώς μια μικρή και μη παροδική αύξηση στις τιμές (small-but-significant non-transient increase in prices). Αναφέρεται σχετικά ότι στην περίπτωση που η πραγματική απώλεια όγκου πωλήσεων είναι χαμηλότερη από την κριτική απώλεια πωλήσεων που απαιτείται προκειμένου η αύξηση τιμών να καταστεί οικονομικά ασύμφορη, τότε η σχετική αγορά θεωρείται ότι έχει καθοριστεί ορθά.

2.5 Δείκτες εκτροπής πωλήσεων

Ένα άλλο σχετικά σύγχρονο οικονομικό εργαλείο για την αξιολόγηση των ανταγωνιστικών επιδράσεων συγχωνεύσεων επιχειρήσεων είναι οι δείκτες εκτροπής πωλήσεων (Diversion Ratios). Η χρήση των εν λόγω δεικτών καθιερώθηκε περί τις αρχές του 2000 με τις εργασίες των οικονομολόγων Carl Shapiro and Hal Varian στην προσπάθεια τους να δημιουργήσουν ένα πιο ακριβές εργαλείο για την μέτρηση της στενότητας του ανταγωνισμού μεταξύ επιχειρήσεων που προσφέρουν διαφοροποιημένα προϊόντα.

Οι δείκτες εκτροπής συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των προτιμήσεων και κατ' επέκταση της συμπεριφοράς των καταναλωτών, ποσοτικοποιώντας την εκτροπή της ζήτησης από ένα προϊόν σε εναλλακτικά προϊόντα ως αποτέλεσμα μεταβολής στις σχετικές τιμές. Ένας υψηλός δείκτης εκτροπής μεταξύ δύο προϊόντων υποδηλώνει την ύπαρξη σημαντικών ανταγωνιστικών πιέσεων μεταξύ των εν λόγω προϊόντων, λόγω της στενής υποκατάστασης που υπάρχει μεταξύ τους.

Οι δείκτες εκτροπής χρησιμοποιούνται για την οριοθέτηση της σχετικής αγοράς. Συγκεκριμένα, εάν ένα σημαντικό μέρος της ζήτησης στραφεί από το προϊόν Α στο προϊόν Β, τότε τα προϊόντα Α και Β θεωρείται ότι ανήκουν στην ίδια σχετική αγορά.

Οι δείκτες εκτροπής είναι επίσης χρήσιμοι και κατά την αξιολόγηση πιθανών πρακτικών καταχρηστικού αποκλεισμού, όπως για παράδειγμα επιθετικής τιμολόγησης. Όταν οι καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να στραφούν σε εναλλακτικά προϊόντα που θεωρούνται στενά υποκατάστατα με το προϊόν της δεσπόζουσας επιχείρησης του οποίου η τιμή μειώνεται, τότε οι πρακτικές επιθετικής τιμολόγησης καθίστανται λιγότερο αποτελεσματικές όσον αφορά τον αποκλεισμό ανταγωνιστικών προϊόντων λόγω της περιορισμένης πιθανότητας ανάκτησης των απολεσθέντων κερδών στο μέλλον.

2.6 Μοντέλα προσομοίωσης

Τα μοντέλα προσομοίωσης συνιστούν ένα πρόσθετο οικονομικό εργαλείο που χρησιμοποιείται τις τελευταίες δεκαετίες σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού. Αρχικά, αυτά τα μοντέλα ήταν σχετικά απλά και βασίζονταν σε απλοποιημένες παραδοχές.

Εντούτοις, με την πρόοδο της οικονομικής θεωρίας και την βελτίωση της υπολογιστικής ισχύος λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης, τα εν λόγω μοντέλα εξελίχθηκαν και έγιναν πιο πολύπλοκα, ενσωματώνοντας δυναμικά στοιχεία, όπως οι στρατηγικές αλληλεξαρτήσεις των επιχειρήσεων και η πιθανότητα νέας εισόδου στην αγορά. Αυτά τα στοιχεία είναι ιδιαίτερα σημαντικά καθότι συμβάλλουν στην πληρέστερη και ακριβέστερη αξιολόγηση των επιδράσεων που δύναται να έχει μία πιθανή αλλαγή στη δομή της αγοράς ή μία επιχειρηματική πρακτική στο επίπεδο του ανταγωνισμού.

Σημειώνεται ότι η επιλογή του μοντέλου προσομοίωσης γίνεται κατά περίπτωση ανάλογα με τα συγκεκριμένα ερωτήματα που χρήζουν απάντησης, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς που εξετάζεται και τη διαθεσιμότητα δεδομένων.

Τα μοντέλα προσομοίωσης χρησιμοποιούνται σε δύσκολες υποθέσεις συγχωνεύσεων επιχειρήσεων προκειμένου να μοντελοποιηθούν οι συνθήκες του ανταγωνισμού πριν και μετά την συγχώνευση. Αυτό συνακόλουθα επιτρέπει την εκτίμηση των ενδεχόμενων επιδράσεων της συγχώνευσης σε κρίσιμες παραμέτρους άσκησης ανταγωνισμού, όπως είναι οι τιμές, το επίπεδο της παραγωγής, η ποικιλία και ποιότητα των προϊόντων και οι καινοτομίες.

Τα μοντέλα προσομοίωσης παρέχουν επίσης χρήσιμες πληροφορίες για το σχεδιασμό διορθωτικών μέτρων (π.χ. εκποίηση περιουσιακών στοιχείων, μέτρα συμπεριφοράς), εφόσον μέσω αυτών μπορούν να προσομοιωθούν οι τρόποι με τους οποίους επιδρούν στη δυναμική του ανταγωνισμού διάφορα διορθωτικά μέτρα.

Περαιτέρω, τα μοντέλα προσομοίωσης χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων με δεσπίζουσα θέση και την αναγνώριση επιβλαβών για τους καταναλωτές πρακτικών. Για παράδειγμα, σε υποθέσεις που διερευνάται η ύπαρξη επιθετικής τιμολόγησης τα μοντέλα προσομοίωσης προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για την αντίδραση της δεσπίζουσας επιχείρησης σε ενδεχόμενη είσοδο μίας νέας επιχείρησης στην αγορά.

2.7 Δείκτης ανοδικής πίεσης των τιμών

Ένα σημαντικό σύγχρονο οικονομικό εργαλείο για την προκαταρκτική αξιολόγηση των επιδράσεων συγχωνεύσεων επιχειρήσεων στη λειτουργία του ανταγωνισμού είναι οι δείκτες ανοδικής πίεσης τιμών. Οι εν λόγω δείκτες αναπτύχθηκαν περί το 2010 από τους οικονομολόγους Joseph Farrell και Carl Shapiro. Σε αντίθεση με τα μοντέλα προσομοίωσης, οι εν λόγω δείκτες συνιστούν ένα απλό και γρήγορα εφαρμόσιμο εργαλείο που δεν απαιτεί μεγάλο όγκο πληροφοριών ή υπολογιστική ισχύ.

Οι δείκτες ανοδικής πίεσης τιμών αξιολογούν την επίδραση που μπορεί να έχει μια συγχώνευση στα κίνητρα των υπό συγχώνευση επιχειρήσεων να αυξήσουν τις τιμές τους. Η σχετική απλότητα των εν λόγω δεικτών επιτρέπει το πρώιμο φιλτράρισμα των συγχωνεύσεων που είναι πιθανόν να προκαλέσουν σημαντική παρακώληση στον ανταγωνισμό.

Η εκτίμηση των δεικτών ανοδικής πίεσης των τιμών βασίζεται σε δεδομένα που αφορούν τους δείκτες εκτροπής μεταξύ των προϊόντων των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στη συγχώνευση καθώς και δεδομένων που αφορούν τα περιθώρια κέρδους.

Πέραν από την αξιολόγηση των κινήτρων αύξησης των τιμών των επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε μια συγχώνευση, οι δείκτες ανοδικής πίεσης τιμών αποτελούν πολύτιμο εργαλείο και για τον σχεδιασμό διορθωτικών μέτρων για την άμβλυση των επιβλαβών επιδράσεων μιας συγχώνευσης, εφόσον συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των παραγόντων που οδηγούν στις αυξήσεις των τιμών.

2.8 Επιδράσεις δικτύου

Η ανάλυση των επιδράσεων δικτύου αποτελεί ένα σημαντικό οικονομικό εργαλείο για την αξιολόγηση του ανταγωνισμού, ιδιαίτερα σε ψηφιακές αγορές όπως είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα οικοσυστήματα λογισμικού. Στην Πολιτική Ανταγωνισμού η ανάλυση των επιδράσεων δικτύου ήρθε στο προσκήνιο τη δεκαετία του 1980 με τις εργασίες των οικονομολόγων Michael Katz και Carl Shapiro.

Επιδράσεις δικτύου υπάρχουν όταν το όφελος που απολαμβάνει ο χρήστης ενός προϊόντος / υπηρεσίας συναρτάται θετικά με τον συνολικό αριθμό των χρηστών του εν λόγω προϊόντος / υπηρεσίας.

Η ανάλυση των επιδράσεων δικτύου είναι κρίσιμης σημασίας σε υποθέσεις που αφορούν ψηφιακές αγορές καθότι συμβάλλει στην πληρέστερη κατανόηση των σύνθετων αλληλεπιδράσεων μεταξύ διαφορετικών ομάδων χρηστών στο πλαίσιο δίπλευρων ή πολύπλευρων αγορών. Η εν λόγω ανάλυση μπορεί να αποκαλύψει πρόσθετους παράγοντες που συμβάλλουν στην ύπαρξη ισχύος από μέρους μιας επιχείρησης. Επιπρόσθετα, η ανάλυση επιδράσεων δικτύου μπορεί να αποκαλύψει την ύπαρξη σημαντικών εμποδίων εισόδου στην αγορά λόγω ισχυρών επιδράσεων δικτύου που απολαμβάνει μία υφιστάμενη επιχείρηση μέσω ανάφλεξης μηχανισμών ανάδρασης.

Για την ποσοτικοποίηση των επιδράσεων δικτύου υπάρχουν διάφορες μεθοδολογίες, που βασίζονται σε μοντέλα προσομοίωσης (π.χ. επιδράσεις αλλαγής συνολικού αριθμού χρηστών / μεγέθους δικτύου, επιδράσεις εισόδου στην αγορά), ανάλυση ιστορικών δεδομένων τιμών και συσχετίσεων του οφέλους των χρηστών με τον συνολικό αριθμό των χρηστών, έρευνες αγοράς για αποκάλυψη των προτιμήσεων των καταναλωτών βάσει

υποθετικών σεναρίων, ανάλυση διαστρωματικών δεδομένων ή δεδομένων πάνελ από διαφορετικές αγορές ή που αφορούν διαφορετικές χρονικές περιόδους.

2.9 Μηχανική εκμάθηση και μεγάλα δεδομένα

Ένα από τα πιο σύγχρονα οικονομικά εργαλεία που χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού είναι η μηχανική εκμάθηση και η ανάλυση μεγάλων δεδομένων. Αυτά τα εργαλεία, που είναι συνυφασμένα με τις τεχνολογικές εξελίξεις, προσφέρουν νέους τρόπους ανάλυσης των συνθηκών ανταγωνισμού σε δυναμικές αγορές, διενέργειας προβλέψεων επιχειρηματικών συμπεριφορών και ρυθμιστικής εποπτείας των αγορών.

Συγκεκριμένα, η μηχανική εκμάθηση και τα μεγάλα δεδομένα χρησιμοποιούνται για την παρακολούθηση των αγορών και τον εντοπισμό πιθανών ανωμαλιών μέσω αναγνώρισης προτύπων συμπεριφοράς που αποκλίνουν από τα αναμενόμενα ανταγωνιστικά πρότυπα, ειδικότερα σε δυναμικές αγορές με συχνές αλλαγές των τιμών (π.χ. ψηφιακά καταστήματα, διαδικτυακές κρατήσεις ξενοδοχείων / αεροπορικών εισιτηρίων) ή/και αγορές με επιδράσεις δικτύου. Για παράδειγμα, μέσω αλγόριθμων για την παρακολούθηση δεδομένων τιμολόγησης μπορεί να διαπιστωθεί η πιθανή ανάπτυξη σύμπραξης στην αγορά ή η εφαρμογή επιθετικής τιμολόγησης από δεσπόζουσα επιχείρηση.

Ένα πλεονέκτημα της μηχανικής εκμάθησης είναι η ανάλυση μεγάλου όγκου δεδομένων σε πραγματικό χρόνο, κάτι το οποίο μπορεί να συμβάλει στον πιο έγκαιρο εντοπισμό αντιανταγωνιστικών πρακτικών.

3. Καταληκτικά Σχόλια

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι τα οικονομικά εργαλεία που δύνανται να χρησιμοποιηθούν σε υποθέσεις Πολιτικής Ανταγωνισμού έχουν αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, επιτρέποντας στους υπεύθυνους χάραξης ή/και εφαρμογής της Πολιτικής Ανταγωνισμού να έχουν μια πιο εκλεπτυσμένη και ακριβή κατανόηση των σύγχρονων αγορών και κατ' επέκταση να λαμβάνουν πιο καλά ενημερωμένες και αποτελεσματικές αποφάσεις.

Ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας!

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 16:19'' έως 38:15'',

<https://youtu.be/5rPHogyVU3c>

ΟΜΙΛΙΑ

Μιχάλης Πολέμης
Αναπληρωτής Καθηγητής Παν. Πειραιώς- Επιστημονικός Υπεύθυνος LAPET

Σύνοψη Ημερίδας & Μελλοντικές Ενέργειες

114

LAPET
Law Professionals'
Economics Training

«Law Professionals' Economics Training
Δραστηριότητες, Προκλήσεις και Προοπτικές»

Σύνοψη Ημερίδας & Μελλοντικές
Ενέργειες

Μιχάλης Πολέμης

Αν. Καθηγητής Παν. Πειραιώς

Ελλάδα 2.0
Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης
και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της
Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU (Φορέας Υλοποίησης:
ΕΛ.Ι.Δ.Ε.Κ.)

Η ανάγκη δημιουργίας του LAPET:

- Βασίστηκε στην εμπειρία του Πανεπιστημίου Πειραιώς που αποκτήθηκε από τη λειτουργία του ΠΜΣ «Δίκαιο και Οικονομία» που ξεκίνησε το 2015.
- Στη διάρκεια λειτουργίας του ΠΜΣ διαπιστώθηκε η έντονη ανάγκη της ομάδας στόχου για αναβάθμιση των γνώσεων και των δεξιοτήτων σε εφαρμοσμένα θέματα οικονομικών και διοίκησης επιχειρήσεων
- Διαγνώσθηκε η ανάγκη για κάλυψη πρακτικών αναγκών που ανακύπτουν κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους, για τους ίδιους και τους εντολείς τους.

Οι κύριοι στόχοι του LAPET:

- Να επηρεάσει τις ευκαιρίες κατάρτισης και ανάπτυξης δεξιοτήτων και την απασχολησιμότητα της ομάδας στόχου (δικηγόροι, νομικοί συνεργάτες, ασκούμενοι δικηγόροι, δικαστές, εισαγγελείς, συμβολαιογράφοι, δικαστικοί λειτουργοί, Paralegals)
- Να ενισχύσει το διεπιστημονικό περιεχόμενο της ερευνητικής ιδέας και του σχηματισμού πολιτικής
- Να ενισχύσει το επαγγελματικό προφίλ της ομάδας στόχου, με αντίκτυπο στην αγορά εργασίας (εθνική-διεθνή)

Αντικείμενο του LAPET:

- Το LAPET έχει ως αντικείμενο την επιστημονική κατάρτιση και εκπαίδευση της ομάδας στόχου σε επίκαιρα θέματα που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες αγορές στο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον.
- Το LAPET συνδυάζει τη διεπιστημονική κατάρτιση με πρωταρχικές συνιστώσες τη νομική και οικονομική επιστήμη
- Προσφέρει πρακτική εμπειρία για ανάλυση, σχεδιασμό και ικανοποίηση των αναγκών της ομάδας στόχου

Μελλοντικές ενέργειες

- Ολοκλήρωση Έρευνας «Κενά Γνώσης & Δεξιοτήτων»
- Οριστικοποίηση Επιλογών Θεματολογίας και Μεθόδων Εκπαίδευσης (Training Modules)
- Διαμόρφωση Εκπαιδευτικού Υλικού
- Οργάνωση Εκπαίδευσης
- Υλοποίηση & Αξιολόγηση Εκπαίδευσης
- Σχεδιασμός Αξιοποίησης Εμπειριών & Αποτελεσμάτων (Εθνικό & Διεθνές επίπεδο)
- Διαμόρφωση Προϋποθέσεων Βιωσιμότητας

Σας ευχαριστώ για την
προσοχή σας !!!

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα
Έρευνας & Καινοτομίας

Ελλάδα 2.0
Εθνικό Σχέδιο Ανάπτυξης
και Ανθεκτικότητας

Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάπτυξης
και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», με τη χρηματοδότηση της
Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU (Πορεία Υλοποίησης:
ΕΛΙΔΕΚ.)

Εναρκτήρια ημερίδα 11/03/2024

*Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο βίντεο της ημερίδας από 39:10'' έως 44:00'', <https://youtu.be/5rPHogyVUzc>